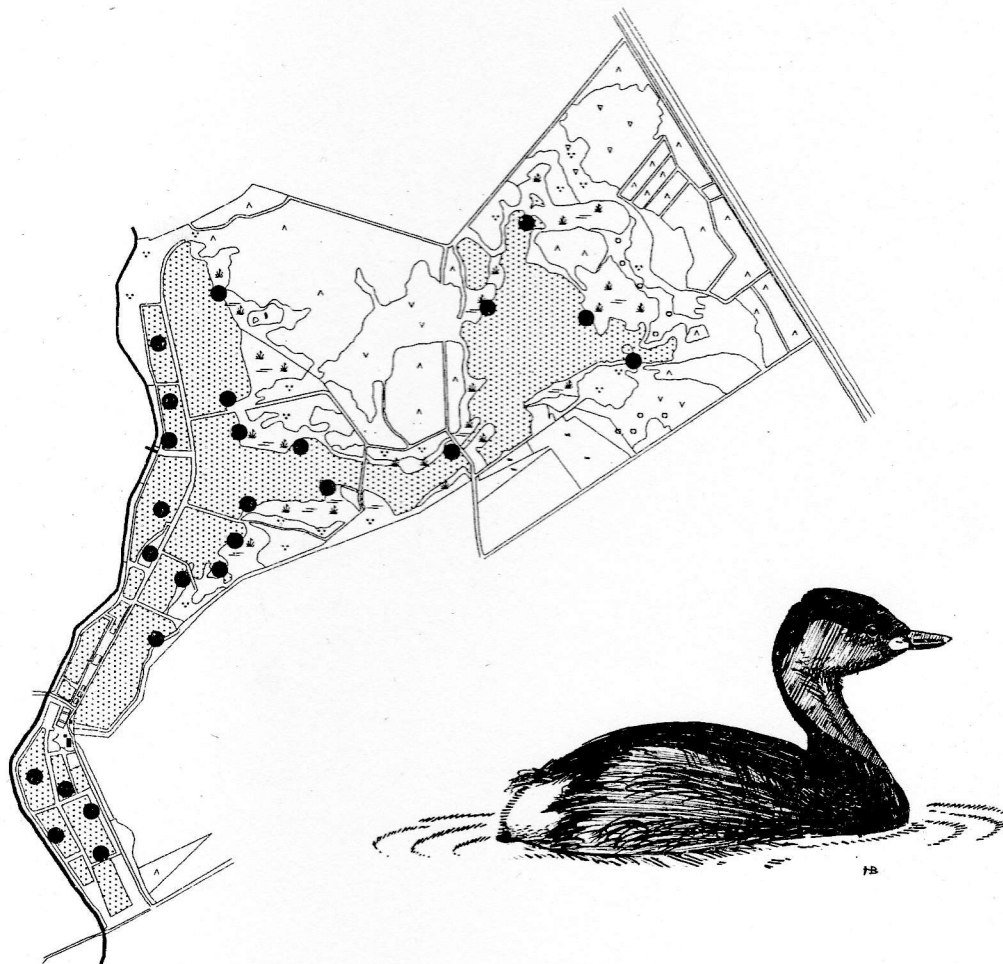

Vogelwerkgroep De Kempen

Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 2002

In vergelijking met 1991, 1993, 1996 en 1999

Door: Jan Kolsters en Pieter Wouters
Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

Februari 2003

Inhoud

	Blz.
1. Inleiding	3
2. Gebiedsbeschrijving	4
3. Werkwijze	5
3.1 Medewerkers	5
3.2 Soorten	5
3.3. Veldwerk	5
4. Resultaten	8
4.1 Niet- broedvogels	8
4.2 Broedvogels	8
4.3 Soortenbespreking	11
5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen	21
5.1 Vogels van open water	21
5.2 Rietvogels	25
6. Slotbeschouwing	30
Literatuur	32
Bijlagen	

Inleiding

Voor de vijfde keer, in een tijdsbestek van 12 jaar, is de oostzijde van het valkenswaardse visvijvercomplex geïnventariseerd op broedvogels.

Voor het gebied is 2002 een belangrijk jaar omdat de OVB per 1 januari 2002 gestopt is met het kweken van vis, althans ten noorden van de weg Valkenswaard-Leende en dus ook in het onderzochte gebied. Waterschap de Dommel bestudeert momenteel samen met Brabants Landschap en de Gemeente Valkenswaard de mogelijkheden voor herinrichting van het gebied. Ondanks dat er uiteraard rekening gehouden wordt met de huidige natuurwaarde van het gebied, zijn veranderingen in de avifauna te verwachten. Een van de belangrijke factoren die het gebied tot een zo belangrijk vogelgebied maakten, was waarschijnlijk de onnatuurlijk hoge visstand in de vijvers. Naar alle waarschijnlijkheid zal die toestand niet gehandhaafd worden en zijn alleen op grond van dat aspect al veranderingen te verwachten.

De broedvogelmonitoring is een van de methoden om de veranderingen die het gebied zal ondergaan te toetsen en dus is het zaak om de broedvogelinventarisatie in de toekomst voort te zetten. Interessant aspect daarbij is dat er middels de voorgaande inventarisaties een vrij betrouwbare referentie voorhanden is.

Bij de inventarisatie van 2002 is het aantal gekarteerde soorten weer uitgebreid. De volgende soorten zijn toegevoegd omdat wij ze belangrijk achten voor het avifaunistische beeld van het gebied: Zwartkop, Tuinfluiter, Staartmees, Matkop en Pimpelmees.

Ook is dit jaar weer de analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen weer uitgevoerd.

2. Gebiedsbeschrijving

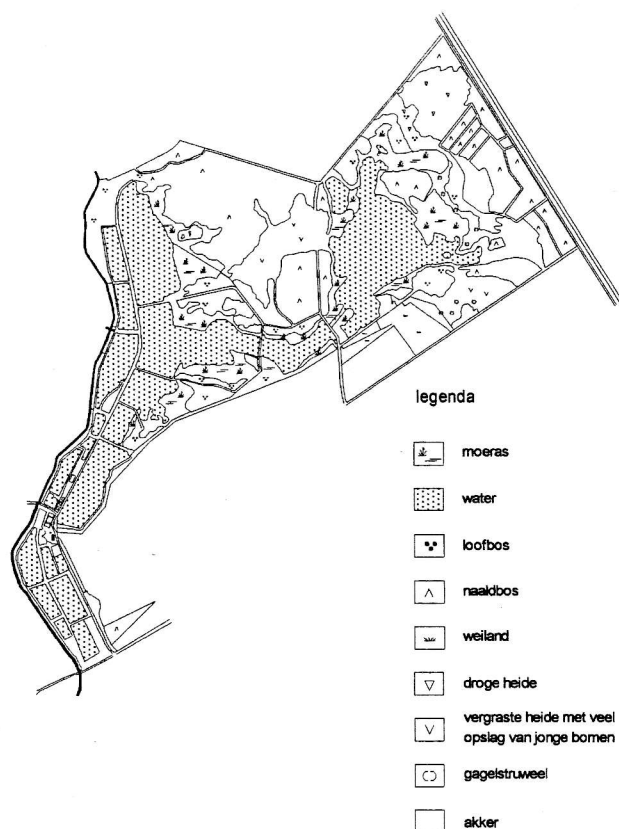
2. Gebiedsbeschrijving

De Valkenswaardse Visvijvers zijn gelegen aan weerszijde van de Tongelreep en vormen samen met het Leenderbos, Valkenhorst, de Grote Heide en het golfterrein een zeer groot bosrijk gebied tussen de dorpen Waalre, Aalst, Heeze, Leende en Valkenswaard. Het vijvercomplex ten oosten van de Tongelreep is evenals de voorgaande jaren (1991, 1993, 1996 en 1999) geïnventariseerd op broedvogels.

Het gebied wordt inmiddels niet meer geëxploiteerd door de Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij (OVb) middels het kweken van vis en is eigendom van Brabants Landschap. Het gebied is niet vrij toegankelijk waardoor een grote mate van rust gewaarborgd is. Het geïnventariseerde gebied beslaat een oppervlakte van 200 ha. en bestaat uit de volgende terreintypen;

Open water:	56 ha.
Bos:	50 ha.
Agrarisch:	9 ha.
Overige, vnl. Moeras:	85 ha.

De ligging van de verschillende terreintypen is weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. De verschillende terreintypen in het geïnventariseerde gebied.

3. Werkwijze

3.1 Medewerkers

De vaste inventarisatieploeg was ongewijzigd ten opzichte van 1999 en bestond uit de volgende personen: Pieter Wouters, Gerrit Vink, Henk Munsters, Ton Geerts, Guus Nas en Jan Kolsters. Aanvullende gegevens zijn verkregen van J van de Kerkhof en Wiebe Witteveen, waarvoor onze dank.

3.2 Soorten

Omwillen van de vergelijking tussen de verschillende onderzoeksjaren zijn dezelfde soorten gekarteerd. Hieraan zijn echter nog een paar soorten toegevoegd omdat wij die voor het gebied van belang vinden. Die soorten zijn Zwartkop, Tuinfluiter, Staartmees, Matkop en Pimpelmees. De volgende soorten zijn niet kwalitatief geïnventariseerd:

Wilde eend	Heggemus	Huismus
Fazant	Roodborst	Ringmus
Waterhoen	Merel	Vink
Meerkoet	Zanglijster	Groenling
Kievit	Tjiftjaf	Kneu
Houtduif	Fitis	
Turkse tortel	Goudhaantje	
Koekoek	Koolmees	
Gierzwaluw	Ekster	
Boerenwaluw	Kauw	
Witte kwikstaart	Zwarte kraai	
Winterkoning	Spreeuw	

3.3 Veldwerk

Ook bij het veldwerk is weer dezelfde methode gevolgd als bij de andere onderzoeksjaren. Alle relevante waarnemingen zijn op dagkaarten verzameld en later uitgewerkt op soortkaarten. Ook zijn waarnemingen van minder algemene niet-broedvogels genoteerd zodat ook hiervan een overzicht kan worden gegeven.

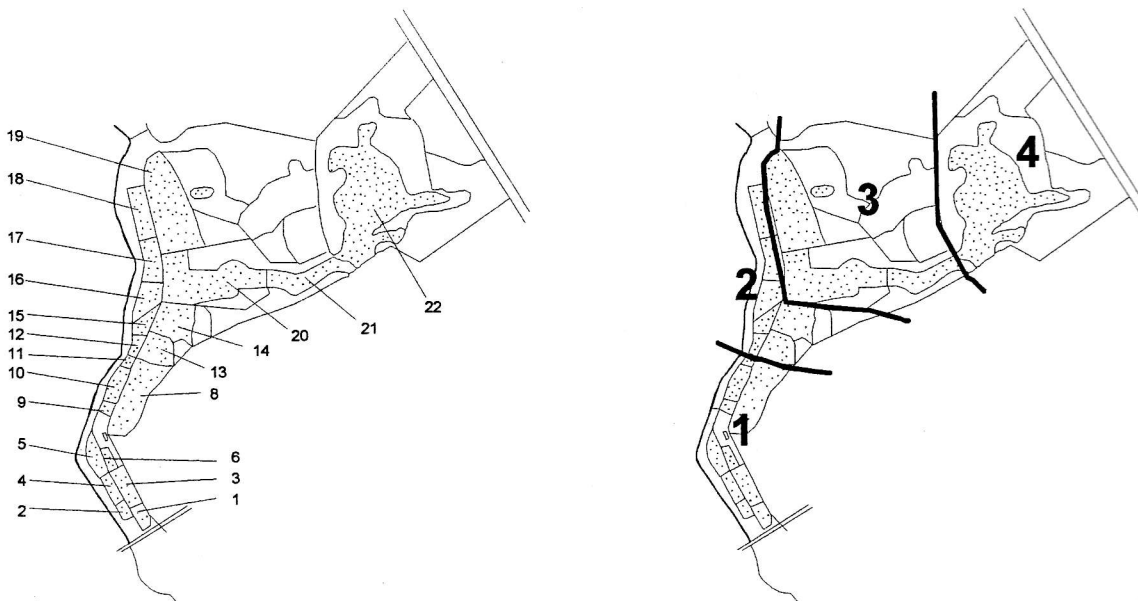
Om een zo goed mogelijke dekking van het gebied te krijgen voor wat betreft de bezoeken, is het gebied weer opgedeeld in vier deelgebieden. De verschillende deelgebieden zijn verdeeld over de vaste inventarisatie-ploeg. In een gebied als de Visvijver is een groot aantal bezoeken noodzakelijk. Een groot deel van het gebied bestaat uit moeilijk begaanbaar terrein, vaak zonder paden. Om dan toch voor ieder deelstuk voldoende bezoeken te krijgen in de beste tijd (vaak tijdens de vroege ochtend), is een hoge bezoekfrequentie nodig.

Voor de Kleine Karekiet is weer een min of meer actieve methode gebruikt. Als bij deze soort alleen de spontaan zingende mannetjes worden genoteerd, krijgen we een verkeerd beeld van de dichtheid van de territoria. De schatting zal dan altijd veel te laag uitvallen.

Het blijkt dat de mannetjes van de Kleine Karekiet een haast onbedwingbare drang tot zingen krijgen bij het horen van een 'gebiedsvreemd' geluid. Vaak is het gooien van een stokje in het riet, het dichtklappen van het klembord waarin de aantekeningen worden gemaakt of zelfs een keer kuchen al voldoende om een waar Kleine Karekieten-concert te bewerkstelligen in een geschikt gebied. De territoria van Kleine Karekieten zijn in een geschikt biotoop (lintvormige

territoria te kunnen onderscheiden is de gevolgde “verstoor en hoor” methode absoluut noodzakelijk.

Verder zijn in 2002 de vijvers met een brede rietkraag aan de binnenkant afgestruind met een waadpak. Deze methode vergemakkelijkt de opsporing van de Kleine Karekiet aanzienlijk omdat deze zich meestal direct aan de waterkanten bevinden.

Figuur 2. De vijvers met hun nummers (links) en de deelgebieden (rechts).

Tabel 1. Bezoekdata en onderzochte deelgebieden

Datum	tijd	Onderzocht gebied	Aantal deelnemers
31-01	22.15 - 00.15	1,2,3,4	2
10-03	06.50 - 08.30	2,3,4	1
16-03	07.30 - 10.30	1,2 ged. 3	3
24-03	06.15 - 8.30	2,3,4	1
26-03	07.10 - 11.00	1,2, ged. 3	3
28-03	06.00 - 08.50	2,3, 4 ged. 3	1
01-04	06.45 - 10.45	2,3,4	5
02-04	07.00 - 11.00	1,2, ged. 3	4
09-04	07.00 - 11.15	1,2, ged. 3	4
14-04	07.20 - 09.35	2,3, ged. 4	1
20-04	06.00 - 11.10	1,2, 3, 4	5
25-04	?	ged. 2, ged. 3, ged. 4	1
26-04	06.05 - 09.45	3, 4, ged. 2	1
11-05	05.25 - 11.00	1, 2, 3, 4	4
18-05	06.00 - 09.15	1,2, ged. 3	3
20-05	05.20 - 09.20	4	1
30-05	04.30 - 11.30	3,4 ged. 2	1
31-05	04.30 - 09.50	3, ged. 4	1

Datum	tijd	Onderzocht gebied	Aantal deelnemers
01-06	07.00 - 10.30	1,2, ged.3	3
02-06	07.40 - 11.20	ged. 2, ged. 3, ged. 4	1
08-06	04.50 - 12.50	1,2,3,4	5
16-06	?	ged.1, ged. 2, ged.3	1
17-06	20.45 - 23.45	4, ged. 3, ged. 2	3
22-06	vroege ochtend	4, ged.3, ged. 2	1
22-06	19.35 - 22.35	ged. 2, ged. 3, ged. 4	1
28-06	21.30 - 00.15	ged. 1, ged. 2, ged. 3	3
04-07	06.15 - 10.30	1,2, ged.3	3
07-07	19.00 - 22.45	4, ged. 1, ged. 3	1
08-07	21.00 - 23.15	3, ged.4	2

4. Resultaten

4.1 niet-broedvogels

Een aantal schaarse- of zeldzame niet-broedvogels zijn tijdens de inventarisatie genoteerd en verzameld in onderstaand overzicht.

Waterpieper

16 maart 1 exemplaar op bij vijver 19

Barmsijs

26 maart 2 exemplaren in deelgebied 3

Keep

Opvallend veel in maart en begin april

Pijlstaart

1 april 5 mannetjes en 2 vrouwtjes op Greveschutven (vijver 22)

Watersnip

1 april 1 exemplaar aan de oostzijde van het Greveschutven

Visarend

9 april 1 exemplaar

Sprinkhaanzanger

26 april 1 zingend exemplaar bij vijver 20

Appelvink

18 mei 1 exemplaar bij vijver 16

Cetti's Zanger

17 juni 1 zingend exemplaar aan de oostzijde van het Greveschutven

Sijs

22 juni 2 adulten en 1 onvolwassen exemplaar boven Greveschutven

Zwarte Stern

22 juni 3 exemplaren jagend boven vijver 20, zowel 's ochtends als 's avonds

4 juli 8 exemplaren jagend boven vijver 21

4.2 Broedvogels

In onderstaande tabel zijn de verschillende soorten en aantallen broedvogels verzameld welke aan de criteria voldeden zoals vastgelegd in de handleiding voor het broedvogel monitoring project (BMP) van SOVON : "Broedvogels inventariseren in proefvlakken", uitgave 1996.

Ook zijn hierbij de aantallen weergegeven uit de voorgaande inventarisaties.

In de bijlagen zijn de stippenkaarten weergegeven van de territoria zoals aangetroffen in 2002, alsmede het aantalsverloop over de verschillende onderzoeksjaren.

Tabel 2. Aantallen broedvogels in de vijf onderzoeksjaren

Soort	1991	1993	1996	1999	2002
Dodaars	20	23	27	25	25
Fuut	13	11	18	20	17
Geoorde Fuut	0	4	5	4	4
Roerdomp	2	1	3	2	1
Woudaapje	0	0	0	0	1
Knobbelzwaan	1	1	4	10	9
Grauwe Gans	0	0	0	5	6
Nijlgans	0	1	1	1	2
Krakeend	5	14	13	18	21
Wintertaling	6	3	6	2	10
Zomertaling	0	0	1	3	3
Slobeend	5	12	5	8	3
Tafeleend	17	31	19	36	25
Witoogeend	0	0	0	0	1
Kuifeend	7	17	29	20	36
Wespendief	0	0	1	0	0
Bruine Kiekendief	1	1	1	1	0
Havik	1	1	0	1	1
Sperwer	0	1	0	0	1
Buizerd	0	2	1	1	3
Boomvalk	0	0	0	0	1
Patrijs	0	0	1	0	0
Klein Waterhoen	0	0	0	0	1
Waterral	6	7	17	13	15
Kleine Plevier	0	0	1	2	0
Kievit	3	3	1	1	0
Houtsnip	0	0	0	0	0
Holenduif	3	3	1	3	1
Zomertortel	0	2	1	0	3
Bosuil	1	3	6	3	4
Ransuil	0	0	0	0	1
Nachtzwaluw	0	0	0	0	1
IJsvogel	0	1	0	1	2
Groene Specht	0	2	1	1	2
Zwarte Specht	0	1	1	2	4
Grote Bonte Specht	19	14	13	20	23
Kleine Bonte Specht	0	1	2	3	8
Boomleeuwerik	1	1	0	0	2
Veldleeuwerik	0	0	0	0	1
Graspieper	0	0	0	0	1

Boompieper	9	5	9	15	12
Grote Gele Kwikstaart	0	0	0	0	1
Blauwborst	14	8	6	12	13
Gekraagde Roodstaart	1	4	4	6	2
Roodborsttapuit	0	0	1	1	3
Tapuit	1	0	0	0	0
Grote Lijster	2	2	1	2	0
Sprinkhaanzanger	2	0	3	1	0
Rietzanger	0	0	1	1	0
Bosrietzanger	0	1	3	0	1
Kleine Karekiet	niet geteld	niet geteld	niet geteld	188	202
Grote Karekiet	0	0	0	0	1
Spotvogel	1	0	0	0	0
Grasmus	0	1	1	1	0
Tuinfluter	niet geteld	niet geteld	niet geteld	niet geteld	20
Zwartkop	niet geteld	niet geteld	niet geteld	niet geteld	42
Fluiter	2	1	2	2	0
Grauwe Vliegenvanger	3	1	2	0	1
Bonte Vliegenvanger	0	1	0	0	0
Staartmees	niet geteld	niet geteld	niet geteld	niet geteld	12
Matkop	niet geteld	niet geteld	niet geteld	niet geteld	20
Kuifmees	19	19	12	21	18
Zwarte Mees	7	11	8	20	15
Pimpelmees	niet geteld	niet geteld	niet geteld	niet geteld	36
Boomklever	0	0	1	1	2
Boomkruiper	22	13	16	29	25
Buidelmees	0	0	0	0	0
Wielewaal	1	5	6	6	4
Kruisbek	0	0	0	0	1
Grote Kruisbek	1	0	0	0	0
Goudvink	2	0	0	0	0
Geelgors	0	1	5	1	1
Rietgors	niet geteld	niet geteld	16	25	19

4.3 Soortenbespreking

Dodaars

De hoge aantallen blijven onverminderd gehandhaafd. Ook in 2002 zijn weer 25 paartjes vastgesteld. Wel blijkt dat de Dodaarzen zich steeds meer terugtrekken van het Greveschutven. De aantallen bij het Greveschutven hebben gedurende de onderzoeksjaren het volgende verloop gehad: 10, 13, 10, 8, 4. Tegenover deze dalende tendens bij het Greveschutven staat een toename in de vijvers aan de westkant van het onderzochte gebied (dus juist ten oosten van de Tongelreep)

In de jaren 1962-1981 schat Evers het aantal broedparen op 2 tot 3 voor het gehele gebied, dus inclusief de vijvers aan de westkant van de Tongelreep. En hij noemt het aantal constant gedurende die periode. Het aantal bezoeken tijdens het broedseizoen was overigens in dezelfde grootte orde als bij onze inventarisaties. Ondanks de, wellicht, andere manier van inventariseren en interpreteren, is dit verschil toch wel opvallend te noemen.

Fuut

Met 17 paren is het aantal wat lager dan in 1999. Ook voor de Fuut blijkt het Greveschutven wat minder interessant te zijn geweest in 2002. Tegenover 9 en 8 paren in respectievelijk 1996 en 1999 konden dit jaar maar 5 territoria worden vastgesteld. Dit ondanks het feit dat er in 2002 een groot aantal vetjes zijn uitgezet in het Greveschutven (pers. mededeling M. de Bijl). Evers noemt voor de jaren 1962- 1981 een aantal van 3 broedparen normaal. Ook weer voor het gehele gebied). Waarschijnlijk heeft de Fuut hier (bovenmatig) meege profiteerd van de landelijke toename in laatste kwart van de vorige eeuw.

Geoorde Fuut

De laatste drie inventarisaties zijn steeds 4 tot 5 paartjes vastgesteld. De 4 paar van 2002 past dus goed in deze reeks. In vijver 19 is in elk geval met succes gebroed. Daar zijn op 8 juli, 3 kleine jongen waargenomen.

In de jaren zestig en zeventig werd sporadisch een waarneming van een Geoorde Fuut gedaan en dan voornamelijk in het voor- en najaar.

Roerdomp

Dit jaar 1 territorium. Het mannetje heeft zich in het voorjaar waarschijnlijk verplaatst van de westkant van de Tongelreep naar het rietmoeras van vijver 20. Tot 25 april werd steeds geroepen vanaf de westkant van de Tongelreep en daarna steeds in de buurt van vijver 20 en niet meer aan de westkant van de Tongelreep. Op 8 juni werd een nest gevonden met 4 jongen. de jongen zijn in juli nog gezien en gehoord toen zij in de buurt van de nestplaats rondscharrelden.

Evers schat in de meeste jaren tussen 1962 en 1981) dat er 1 broedpaar aanwezig was en in 1966 en 1974, 2 broedparen.

Woudaapje

Voor het eerst is tijdens onze inventarisatie-reeks een Woudaapje vastgesteld. Pas op 17 juni werd het mannetje voor het eerst geregistreerd. Daarna bleef dit mannetje zeer fanatiek doorroepen tot 8 juli. Het is daarom maar zeer de vraag of er dus daadwerkelijk sprake is van een broedgeval.

Knobbelzwaan

De spectaculaire opmars van de Knobbelzwaan lijkt gestabiliseerd. In 2002 kwamen we tot 9 paren. Ook de verspreiding lijkt veel op die van 1999.

De toename in laatste jaren past goed in het landelijke beeld (BMP-index SOVON).

Grauwe Gans

Voor de Grauwe Gans was de situatie niet zo duidelijk. Op 24 maart waren minimaal 25 exemplaren aanwezig, juist ten noorden van het Greveschutven. We hebben hier echter het aantal aangehouden dat minimaal 2 keer aanwezig was in het gebied zelf. We komen dan uit op 6 paren. Bij slechts 1 paar zijn jongen gezien en wel 4 stuks. Hoeveel paren daadwerkelijk een broedpoging ondernomen hebben is niet bekend.

Nijlgans

In totaal zijn 2 paren vastgesteld. Gezien de spectaculaire opmars op landelijk niveau (BMP-index SOVON), hadden we verwacht meer paren aan te treffen. Er zijn in 2002 geen jongen waargenomen.

Krakeend

Het schatten van het aantal eenden blijft een lastige zaak in dit gebied. Het aantal dat zich laat zien fluctueert enorm tijdens de bezoeken in het broedseizoen. De schatting wordt uiteraard volgens de SOVON handleiding gemaakt maar bij de geschatte aantallen moet toch een flinke slag om de arm worden gehouden. In het algemeen zal de schatting voor de eenden zoals hier genoemd te laag zijn. Ook is het eigenlijk niet goed mogelijk om een betrouwbaar verspreidingskaartje te maken. Echter gezien het over de jaren consequent toepassen van de dezelfde methoden kan toch een trend te zien geven.

Voor wat betreft de Krakeend blijven de aantallen maar stijgen. Dit jaar 21 broedparen. De eerste jongen werden gezien op 22 juni. De vijvers 19, 20 en 22 waren ook dit jaar weer favoriet bij de Krakeenden.

Tegen het einde van de onderzoeksperiode van Evers schatte hij het aantal broedparen op 2 tot 3 en hij noemde de krakeend een van de weinige soorten die nog "crescendo" gaat. Gezien de aantallen van tegenwoordig op de visvijvers, kunnen we stellen dat deze man een vooruitziende blik had.

Wintertaling

Vijver 18, 19, 20 en 22 waren de plaatsen waar Wintertalingen zijn aangetroffen. Het aantal van 10 paren is hoger dan in voorgaande inventarisaties, maar zoals eerder gemeld kunnen we hier voorlopig nog niet veel conclusies aan verbinden. Er zijn geen jongen waargenomen.

Evers schatte het aantal broedparen in de jaren 1962-1981 constant en bedroeg 10 tot 20 paren voor het gehele gebied

Zomertaling

Van de Zomertaling werden evenals in 1999, 3 paar vastgesteld. Het aantal waarnemingen is vrij schaars maar voldoen wel aan de gestelde criteria. Evers noemt het jaar 1966 als enige jaar waarop vermoedelijk een broedpaar aanwezig was in zijn onderzoeksperiode. Verder meldt hij dat na de jaren zestig de soort aanzienlijk schaarser was geworden als doortrekker.

Slobeend

Met de Slobeend lijkt het bergafwaarts te gaan op de visvijvers. Het aantal van 3 paar is lager dan in alle voorgaande inventarisaties.

Tafeleend

Met 25 paar Tafeleenden zitten we redelijk op het gemiddelde van de voorgaande inventarisaties. De aantallen fluctueren nogal maar dat heeft waarschijnlijk meer te maken met de onoverzichtelijkheid van het gebied dan met het daadwerkelijke aantal Tafeleenden. De eerste jongen werden gezien op 8 juni.

De zestig paren die Evers schatte voor de jaren zeventig voor het hele gebied verschillen waarschijnlijk niet veel van het huidige aantal.

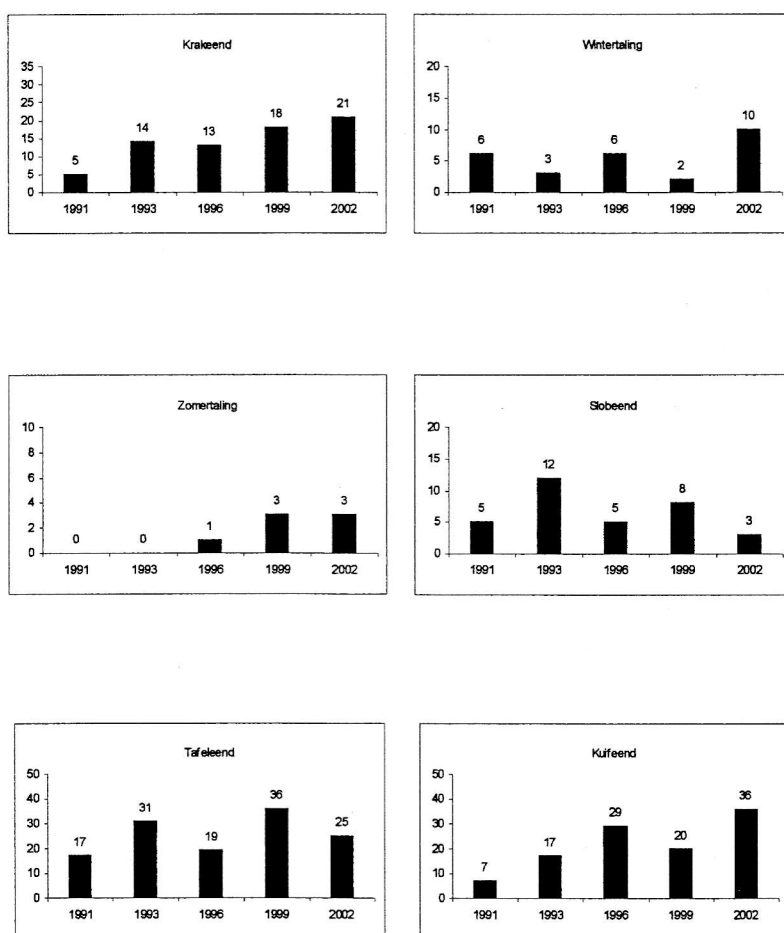
Witoogeend

Op 1 april leek een mannetje Witoogeend gepaard met een vrouwtje Kuifeend. Later is ook een aantal keren een vrouwtje Witoogeend waargenomen alsmede het mannetje; voldoende voor het toekennen van een territorium. De waarnemingen concentreerde zich voornamelijk in vijver 20.

Kuifeend

Met de Kuifeend gaat het onverminderd goed. Volgens Evers vond het eerste broedgeval plaats in 1963. Daarna groeide, volgens hem, het aantal langzaam naar een paartje of vijf eind jaren zeventig.

In 1991 was het aantal zeven paar. De laatste zeven jaar lijkt het aantal dus nog flink gegroeid.

Figuur 3. Aantallen broedparen per eendensoort tijdens de onderzoeksjaren

Havik

Een broedgeval in hetzelfde nest als in 1999. Op 14 april lagen er 4 eieren in het nest en op 22 juni zaten 3 jongen als takkeling bij het nest het betrof 2 vrouwtjes en 1 mannetje.

Ruiverenonderzoek (Witteveen, van Kessel, Deeben, Wouters P en Kolsters ongepubliceerd) heeft uitgewezen dat het vrouwtje dat hier broedt, zich in 1997 hier als eerstejaars vogel heeft gevestigd. Sindsdien heeft dit vrouwtje hier elk jaar gebroed en was in 2002 dus 6 jaar oud.

Sperwer

In 2002 konden we weer een territorium van de Sperwer noteren. In 1996 en 1999 was de soort afwezig. Er is geen nest van de Sperwer gevonden (ook niet expliciet gezocht) maar de cluster van waarnemingen (ook kekker-sessies) was dusdanig dat aan de voorwaarden voor een territorium is voldaan.

Buizerd

Op grond van de waarnemingen zijn in 2002 3 territoria genoteerd. 1 paar heeft met succes gebroed, ten noorden van vijver 20 op een (vermoedelijk) zeer oud haviksnest. Dit nest was al aanwezig bij de inventarisatie van 1991 maar sinds die tijd nooit bezet geweest. In het zuidelijk deel van het gebied is wel een nest gevonden maar vermoedelijk is dit broedsel mislukt. Wel bleef het paartje hier fel alarmeren. In het noordoosten van het gebied zijn een aantal waarnemingen gedaan waarbij een keer een Buizerd van een horst afvloog. Waarschijnlijk is hier geen broedpoging ondernomen of het is vroegtijdig mislukt. De waarnemingen nopen echter wel tot het toekennen van een territorium.

Boomvalk

Een territorium is genoteerd maar is dubieus. Waarschijnlijk zijn de waarnemingen (voldoende voor het toekennen van een territorium) afkomstig van het broedend paartje van het Achtereind (mond. Med. Wiebe Witteveen).

Waterral

De Waterral blijft in grote aantallen aanwezig in het gebied. Het aantal van 15 territoria ligt tussen dat van 1996 (17) en dat van 1999 (13) in. Vermeld moet worden dat er ook nu weer niet met geluidsnabootsing is gewerkt. De werkelijke aantallen zouden dus nog wel eens hoger kunnen zijn, hoewel de roepactiviteit toeneemt naarmate de dichtheid groter is.

Ook bij de Waterral zien we wat minder territoria bij het Greveschutven en wat meer territoria bij de vijvers langs de Tongelreep. Zo'n beetje dezelfde trend als die we zagen bij de Dodaars en de Fuut.

Klein Waterhoen

Een waarneming slecht en wel in de voornacht van 22 juni. Het betrof de typisch versnellende "kwek" roep van het mannetje. Later is nog geprobeerd meer waarnemingen te verzamelen door middel van geluidsnabootsing, maar dat bleef zonder resultaat.

Holenduif

In 2002 slechts 1 territorium. Dit territorium is tijdens de vijf inventarisaties steeds bezet geweest en bevindt zich in de buurt van de bedrijfswoning. Men zou verwachten dat de populierenopstand langs de Tongelreep meerder paren zou herbergen. In sommige jaren (1993 en 1999) bleek dat ook het geval te zien, maar niet in 2002).

Zomertortel

Het aantal van 3 territoria in 2002 is het hoogste van onze inventarisatie-jaren. Op zich lijkt het gebied bij uitstek geschikt voor Zomertortels. Waarschijnlijk is zijn de foerageermogelijkheden in de omgeving de limiterende factor.

Ook in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw waren de Zomertortels niet talrijk. Evers meldt dat er ieder jaar wel een paartje broedt.

Bosuil

In 2002 zijn 4 territoria vastgesteld. Daarbij moet vermeld worden dat tijdens het bezoek van 31 januari (met geluidsnabootsing) de reactie van de Bosuilen niet erg goed was. Mogelijk zijn dus territoria gemist.

In de jaren zestig en zeventig werd de Bosuil slechts zeer sporadisch waargenomen in het gebied. De enige broedgevallen in die jaren hebben plaatsgevonden bij de Heezerhut en op het golfterrein. Beide dus buiten het onderzoeksgebied. Waarschijnlijk is echter in die jaren niet met geluidsnabootsing gewerkt, maar daarover hebben we geen zekerheid.

Ransuil

Voor het eerst in onze reeks hebben we een aanwijzing voor een broedgeval van de Ransuil. Op 28 juni werden drie jongen gehoord in het zuidelijk deel van het gebied. Het is natuurlijk wel mogelijk dat buiten het gebied gebroed is en dat ze naar het onderzoeksgebied gevlogen zijn. Echter omdat de jongen nog dicht bij elkaar zaten nemen we aan dat ze nog vrij jong waren en is er dus reden om aan te nemen dat binnen het gebied gebroed is, maar zekerheid hebben we daar dus niet over.

Nachtzwaluw

Ook een nieuwkomer in het gebied. Op de buitengewoon zwoele avond van 17 juni bevond zich een fanatiek ratelend mannetje zich op het heideveldje, ten noordoosten van het Greveschutven.

IJsvogel

De lange reeks zachte winters heeft een gunstig effect gehad op de ijsvogelstand. Dit jaar maar liefst twee broedgevallen in het gebied en verder nog een juist ten noorden en een juist ten zuiden van het onderzoeksgebied. De vogels zijn veelvuldig bij de vijvers waargenomen.

Groene Specht

Beide territoria bevonden zich op de zuidelijke helft van het gebied. De aangrenzende weilanden bieden volop foerageermogelijkheden voor de Groene Specht. Een aantal malen is waargenomen dat de Groene Spechten foerageerden op de Zwart-bruine Wegmier (*Lasius Niger*). In de jaren 70 was er meestal sprake van 1 tot 2 broedparen volgens Evers.

Zwarte Specht

De Zwarte Specht lijkt toe te nemen in het gebied. Het aantal van 4 territoria van 2002 is hoger dan in alle andere voorgaande inventarisaties. Nu is het wel zo dat drie territoria aan de rand van het gebied liggen. Variaties tussen de jaren zijn daarom natuurlijk te verwachten omdat we, gezien de grootte van een territorium van de Zwarte Specht, over een relatief klein onderzoeksgebied spreken.

In de jaren zestig en zeventig (en begin jaren tachtig) was meestal sprake van 1 paar en soms 2, vooral in de latere jaren.

Grote Bonte Specht

Er lijkt nog steeds een stijgende tendens te zitten in dichtheid van de Grote Bonte Specht in dit gebied. De 23 territoria zijn het hoogste aantal dat tot nu toe is vastgesteld in dit gebied. Het "dood-hout-gehalte" is hier waarschijnlijk debet aan. De territoria zijn heel gelijkmatig verdeeld over het onderzochte gebied. Voor de jaren zestig en zeventig schat Evers het aantal broedparen op 1 tot 3 paartje voor het gehele gebied. En dat is toch een opmerkelijk verschil. Dat verschil zien we trouwens bij de meeste holenbroeders.

De nesten die bij toeval zijn ontdekt bevonden zich, zoals zo vaak bij de Grote Bonte Specht, in een dode Berk.

Kleine Bonte Specht

Bij de Kleine Bonte Specht zien we een spectaculaire toename. Maar liefst 8 territoria werden vastgesteld. Vijf van de acht territoria bevonden zich langs de Tongelreep. Het zachte hout van de populieren, die ook nog eens veel dode takken hebben, hebben een grote aantrekkingskracht voor deze soort. Er is zo veel mogelijk rekening gehouden met eventueel roepende vrouwtjes. De roepintensiteit was vergeleken met andere jaren enorm hoog. Een verschijnsel dat trouwens bij veel soorten voorkomt als de dichtheid toeneemt.

In de jaren zestig tot tachtig van de vorige eeuw werd de Kleine Bonte Specht maar één keer waargenomen, ook langs de Tongelreep.

Boomleeuwerik

De Boomleeuwerik blijkt een onregelmatige broedvogel op de visvijvers. In 2002 werden 2 territoria vastgesteld. Ten zuidoosten van het Greveschutven was nog niet eerder een territorium geregistreerd. Dit in tegenstelling tot het territorium ten noordoosten van het Greveschutven. Mogelijk dat het plaggen van de brede banen rondom de vergraste heide ten zuidoosten van het Greveschutven het biotoop aantrekkelijker hebben gemaakt.

Veldleeuwerik

De Veldleeuwerik werd hier door ons nog niet eerder geregistreerd. Het enige territorium van deze leeuwerik bevond zich ook op het heideveldje ten noordoosten van het Greveschutven. Het aantal broedparen moet in de jaren zestig tot tachtig tussen de 20 en 30 broedparen hebben gelegen. Ook hier weer geldt dat destijds een groter gebied werd aangeduid waarbij ook nog een aantal paren in het agrarisch gebied huisden. Desondanks lijkt dit aan te geven dat het visvijvercomplex destijds veel kaler moet zijn geweest.

Graspieper

Ook de Graspieper werd door ons voor het eerst geregistreerd en ook nu weer ten noordoosten van het Greveschutven.

In de jaren zestig tot tachtig moeten er tientallen paartjes gebroed hebben maar dan wel voornamelijk in de weilanden rondom het gebied. De situatie voor deze soort is hier dus behoorlijk veranderd, net zoals voor de veldleeuwerik.

Boompieper

Met veertien paar is de dichtheid ongeveer gelijk aan die van 1999 (toen 15). Het zijn de bekende open plekken met al dan niet vergraste heide waar het gros van de territoria werden vastgesteld. Twee territoria bevinden zich in de nattere gedeelten van het gebied.

Grote Gele Kwikstaart

Tijdens onze reeks is dit een nieuwkomer. Het gaat hier om een zeker broedgeval waarbij ook jongen (minimaal 2) zijn waargenomen.

Blauwborst

Met 13 territoria zit de blauwborst ongeveer op hetzelfde niveau als in 1999 en 1991.

De meeste paren bevinden zich weer aan de oostkant van het Greveschutven maar ook de grotere rietvelden met wilgenopslag bij de westelijke vijvers zijn goed voor 5 territoria.

Een schatting van Evers voor de jaren zestig en zeventig bedroeg 4 tot 6 paar (voor een groter gebied dan het nu onderzochte), waarbij hij een dalende tendens vermoedde. Ergens in de jaren tachtig is waarschijnlijk die dalende tendens dan toch weer omgebogen en zijn de aantallen min of meer gestabiliseerd sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw.

Gekraagde Roodstaart

Bij de Gekraagde Roodstaart zagen we tot nu toe steeds een stijgende tendens van 1 paar in 1991 tot 6 paren in 1999. In 2002 konden we echter maar 2 territoria registeren. In het gebied zelf hebben we hier eigenlijk geen verklaring voor kunnen vinden zodat wellicht de oorzaken gezocht moeten worden in de overwinteringsplaatsen of tijdens de trek.

Roodborsttapuit

In 1996 en 1999 werd steeds 1 territorium van de Roodborsttapuit vastgesteld. In 2002 echter 3 territoria. Twee territoria bevinden zich op de heidepercelen en één op het verruigde graslandje ten zuiden van het Greveschutven.

In de jaren zestig tot tachtig van de vorige eeuw werd het aantal door Evers geschat op 2 tot 4 paar voor het gehele gebied.

Bosrietzanger

Één territorium slechts in 2002. De bezetting van het gebied door de Bosrietzanger blijft wisselend. Er werden nog wel een aantal waarnemingen gedaan die als doortrekker geïdentificeerd dienden te worden. Door de jaren heen hebben we steeds te maken met 0 tot 3 territoria vanaf 1991. Vergelijken we dit met de waarnemingen van Evers in de jaren zestig tot tachtig dan zien we dat de soort hier enorm achteruit is gegaan. De schatting van Evers was ongeveer dertig paartjes per jaar voor het gehele gebied. In 1978 nam hij zes zangposten waar bij het Greveschutven.

Kleine Karekiet

De Kleine Karekiet is voor de tweede keer door ons gekarteerd. De 202 territoria zijn er 14 meer dan in 1999. De meeste territoria liggen weer direct aan de waterkant. Bij het Greveschutven bedroeg het aantal territoria per 100m rietoevers, 2,27. Bij een studie in de Weerribben in 1993 t/m 1995 werd een vergelijkbaar aantal gevonden voor overjarig riet (Graveland 1997). De grootste vijvers zijn ook via de waterzijde afgelopen (met waadpak). Daarbij hebben we een aantal nesten gevonden. De nesten liggen bijna altijd een paar meter in het riet vanaf de waterzijde. Opvallend was de grote spreiding van broeden. Op 8 juni vonden we twee nesten die in aanbouw waren, 3 nesten met eieren, 1 nest met kleine jongen en twee nesten met 1 jong dat op uitvliegen stond. Één van de gevonden nesten hing niet aan rietstengels maar was vastgemaakt aan Bitterzoet. Evers schatte het aantal in zijn onderzoeksjaren op 300 paren. Een schatting van deze talrijke soort is echter lastig als er niet nauwkeurig wordt genoteerd en geclusterd.

Grote Karekiet

De Grote Karekiet werd voor het eerst waargenomen in onze inventarisatie-reeks. Het langdurig zingende mannetje werd voor het eerst waargenomen op 30 mei. Op 16 juni was zijn zangpost ongeveer 200 meter verplaatst naar de zuidelijke oever van vijver 19. Vanaf half juni werd overgeschakeld van de lange zang naar de korte zang. Dit zou er op kunnen duiden dat alsnog een vrouwtje was gevonden (Hasselquist and Bensch). Na 22 juni is geen zang meer gehoord.

Tuinfluit

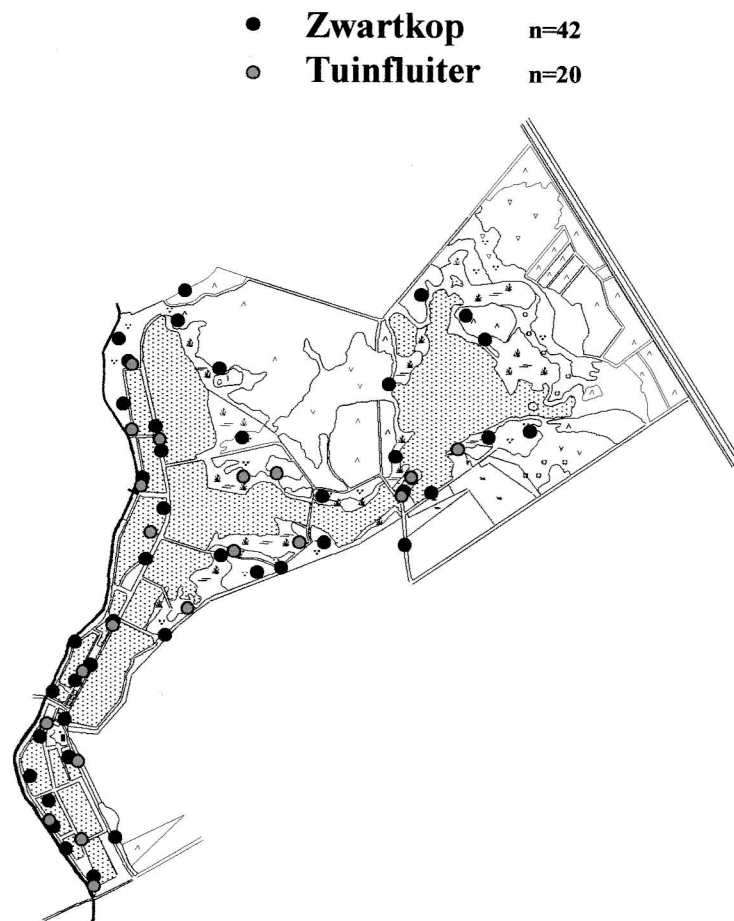
De Tuinfluit is in 2002 voor het eerst kwantitatief geïnventariseerd. Voor een gebied als de visvijvers met op veel plaatsen een behoorlijke struikopslag in moerassig gebied is de tuinfluit een kenmerkende soort. Vooral nu het gebied anders beheerd (en gedeeltelijk ingericht) gaat worden denken wij dat het interessant is om ook de aantallen van de Tuinfluit en de Zwartkop te gaan volgen.

Bij de Tuinfluit kwamen we op 20 territoria. De territoria zijn vooral in het westelijke deel van het gebied gelegen.

In de jaren zestig tot tachtig schatte Evers het aantal broedparen op ongeveer 5 (weer voor een veel groter gebied dan het nu onderzochte). Ook al was er toen geen sprake van een gestandaardiseerde broedvogelinventarisatie, kunnen we gezien het zeer grote aantal bezoeken van toen, toch stellen dat de Tuinfluit behoorlijk is toegenomen. Gezien de aantalsschattingen van diverse andere soorten is een toename van de struikopslag hiervoor de oorzaak.

Zwartkop

Van de Zwartkop werden 42 territoria vastgesteld. Grofweg dus twee maal zoveel als voor de Tuinfluit. De verspreiding van beide soorten is weergegeven in Figuur 4.

Figuur 4. Verspreiding van Tuinfluit en Zwartkop in 2002

Rond de vijvers, direct aan de oostkant van de Tongelreep, komen de Zwartkop en de Tuinfluiter naast elkaar voor. De dichtheid van de Zwartkop is hier ongeveer tweemaal zo hoog als die van de Tuinfluiter. Verder komen in de natte, en met slechts weinig begroeide rietvelden ten noorden en ten zuiden van vijver 20 wel tuinfluiters voor en geen zwartkoppen.

Bij het Greveschutven komen alleen aan de zuidkant tuinfluiters voor terwijl zwartkoppen rond het hele ven werden gesignaleerd.

Zoals gemeld, wordt het interessant om de verhouding en de aantallen van deze twee verwante soorten in de toekomst in dit gebied te volgen.

Zwartkop en Tuinfluiter blijken elkaar overigens ook territoriaal te betwisten (Mason, 1995) maar verschillende onderzoeken laten zien dat beide soorten dominant kunnen zijn. In Zweden bleek de Tuinfluiter dominant en in Engeland de Zwartkop.

Voor de Zwartkop schatte Evers het aantal broedparen in de jaren zestig slechts op 2 tot 3 paartjes en in de jaren zeventig oplopend tot een paartje of 10. Ook hier dus weer in een veel groter gebied dan het nu onderzochte.

Grauwe Vliegenvanger

Een paartje in het zuidelijke deel van het gebied. Als sinds het begin van onze reeks schommelt het aantal tussen 1 en 3 paartjes.

Ook in de jaren zestig en zeventig broedde de Grauwe Vliegenvanger slechts sporadisch in het gebied.

Staartmees

Ook de Staartmees is in 2002 voor het eerst kwantitatief geïnventariseerd. Twaalf paartjes konden worden gelokaliseerd. Alle territoria bleken in de direct nabijheid van de vijvers te liggen. In de bossen die wat verder van de vijvers liggen werden geen staartmezen gesignaleerd.

Matkop

Ook de Matkop is een interessante kensoort voor dit soort natte gebieden. Er werden 20 territoria vastgesteld. De verspreiding lijkt behoorlijk veel van die van de Staartmees maar dan in wat hogere dichtheden.

Kuifmees

Met 18 territoria zitten we in 2002 op het gemiddelde van de vorige inventarisaties. Op 1996 na, toen er maar 12 paartjes werden vastgesteld, is het aantal ook redelijk constant en schommelt dicht rond de 20 paar.

Zwarte Mees

Bij de zwarte Mees is het beeld wat onrustiger. De aantallen van het topjaar 1999 werden in 2002 niet gehaald maar met 15 territoria was de soort toch niet slecht vertegenwoordigd. Aangezien er met de naaldbossen in het gebied niet veel veranderd is, zullen andere factoren wel een belangrijkere rol spelen.

Pimpelmees

De Pimpelmees werd in 2002 ook voor het eerst gekarteerd. 36 Territoria konden worden vastgesteld. De meeste territoria lagen aan de westkant van het gebied, in de moerassige stukken. De grotere dennen-percelen bleken nauwelijks pimpelmezen te herbergen.

Boomklever

Heel langzaam lijkt de Boomklever toe te nemen in het onderzoeksgebied. De eerste twee inventarisaties, in 1991 en 1993 werden geen territoria geregistreerd. Daarna in 1996 en 1999 één territorium en nu in 2002 werden twee territoria vastgesteld. Het noordelijke territorium in

vochtige loofbos werd ook in de voorgaande twee inventarisaties bezet. Daar kwam nu een territorium in het zuidelijke deel bij.

Boomkruiper

Met 25 territoria ligt het aantal weer hoog, zij het wel wat lager dan in 1999. Dat verschil komt vooral door de lagere dichtheid in het centrale noordelijke dennen-perceel, waar in 1999 7 territoria werden vastgesteld en in 2002 slechts 3.

Hoewel Boomkruipers over het hele gebied voorkomen ligt het accent toch wel op het westelijke deel en dan vooral op de populieren langs de Tongelreep.

In de jaren zestig tot tachtig broedde er sporadisch slechts één paartje volgens Evers. Meer en ouder worden bos zal waarschijnlijk verantwoordelijk zijn voor de forse toename in de jaren tachtig van de vorige eeuw.

Wielewaal

Met vier territoria in 2002 valt het aantal wat lager uit dan de laatste twee inventarisaties (toen 6). Ook bij de Wielewaal ligt het accent op de directe omgeving van de Tongelreep.

In de jaren 1965 t/m 1968 en van 1972 t/m 1980 broedde er hier steeds één paar en in 1975 twee paar.

Kruisbek

Voor het eerst kon een territorium van de Kruisbek worden genoteerd. Waarschijnlijk is er wel eerder gebroed maar tijdens onze onderzoeksjaren werd tot nu toe niet aan de criteria voldaan. Ook in 2002 waren er meerdere eenmalige waarnemingen maar deze werden niet gevolgd door een vervolgwaaarneming.

Geelgors

Slechts één territorium in 2002. Op zich niet zo vreemd want in 1993 en 1999 werd ook steeds slechts één territorium vastgesteld en dat bevond zich ook steeds op het heideveldje in het uiterste noordoosten. 1996 Steekt er echter met 5 territoria bovenuit. Bovendien bevonden zich toen net buiten de gebiedsgrenzen ook nog twee territoria. Het is ons niet duidelijk waar deze piek vandaan komt.

Evers schatte het aantal broedparen in de jaren zestig op drie en dat liep terug tot hooguit één in de jaren zeventig. Blijkbaar blijft er toch plaats voor één paartje geelgorzen en soms zelfs voor meer.

Rietgors

In 2002 hadden we zes territoria minder dan in 1999, maar drie meer dan in 1996. Nagenoeg alle plaatsen die in 1996 bezet waren, waren dat ook in 1999 en 2002. Dit zijn dus waarschijnlijk de optimale plaatsen. In 1999 zat het extra aan Rietgorzen vooral aan de oostkant van het Greveschutven.

In de jaren zestig en zeventig was volgens Evers het aantal stabiel en hij schatte het aantal paren maar liefst op 200! Weliswaar was deze schatting voor een groter gebied maar het is duidelijk dat de aantallen dus vroeger fors hoger waren. Ook dit is weer een aanwijzing dat de verbossing sinds die tijd wel flink moet zijn toegenomen.

5. Analyse aan de hand van ecologische vogelgroepen

Evenals in 1996 zal hier een analyse worden uitgevoerd aan de hand van ecologische vogelgroepen. Deze methode is beschreven in het Staatsbosbeheer/SOVON rapport "Broedvogels en beheer" door Henk Sierdsema.

Voor de analyse wordt een minimaal oppervlak van 50 ha. aanbevolen. Kleine oppervlakken geven 'een onrustig' beeld omdat de invloeden van buiten het gebied te groot worden. Als bij een klein oppervlak een bepaalde vogel juist buiten dit gebied broedt of juist erbinnen dan maakt dit een groot verschil omdat de aantallen in kleine gebieden laag zijn. Bij grote gebieden is het randeffect veel kleiner.

In het onderzochte gebied komen eigenlijk maar twee habitats in aanmerking voor deze analyse, namelijk het moeras met open water, wat samen 150 ha. omvat en het bos wat met 50 ha. dus maar net aan de minimale oppervlakte voldoet.

De analyse houdt in dat het bepaalde deelgebied vergeleken wordt met een referentie. Deze referentie is geen echt bestaand gebied maar hierin zijn de gegevens van een aantal referentiegebieden gecombineerd. De referentiegebieden zijn wel bestaande terreinen waarvan wordt aangenomen dat ze een relatief goed ontwikkelde broedvogelbevolking bezitten (Sierdsema 1995) en waarin dus ook daadwerkelijke broedvogelinventarisaties zijn uitgevoerd..

De referentie geeft dus eigenlijk een goed ontwikkelde broedvogelsamenstelling weer in een bepaald biotoop. Als het onderzochte gebied, zoals hier de Visvijvers Valkenswaard, nu vergeleken wordt met de referentie, krijgt men een indruk van hoe goed de broedvogelbevolking ontwikkeld is.

De vergelijking met de referentie kan gedaan worden aan de hand van ecologische vogelgroepen. Een ecologische vogelgroep is een groep van broedvogelsoorten die ongeveer vergelijkbare eisen stellen aan hun biotoop (Sierdsema 1995). Het verband tussen de aanwezige broedvogelbevolking en de terreinkenmerken wordt daardoor overzichtelijker en ten tweede gaat het toeval een minder grote rol spelen. Van veel soorten broeden soms maar een klein aantal in het gebied en het is best mogelijk dat zo'n soort om de een of andere reden eens een jaar niet in het gebied broedt. Door nu soorten die ongeveer dezelfde biotoopeisen bij elkaar te nemen worden dit soort situaties minder dominant en worden de vergelijkingen tussen de verschillende onderzoeksjaren robuuster.

Een eenvoudige methode is om per ecologische vogelgroep te kijken hoeveel soorten van die groep voorkomen en wat voor dichtheden worden bereikt, beide ten opzichte van de referentie. Dit kan voor de verschillende onderzoeksjaren worden gedaan en zo kunnen bepaalde trends zichtbaar worden gemaakt. De analyse wordt uitgevoerd met het computerprogramma AVIS wat speciaal ontwikkeld is voor deze analyse (Sierdsema en Engbers 1996).

5.1 Watervogels

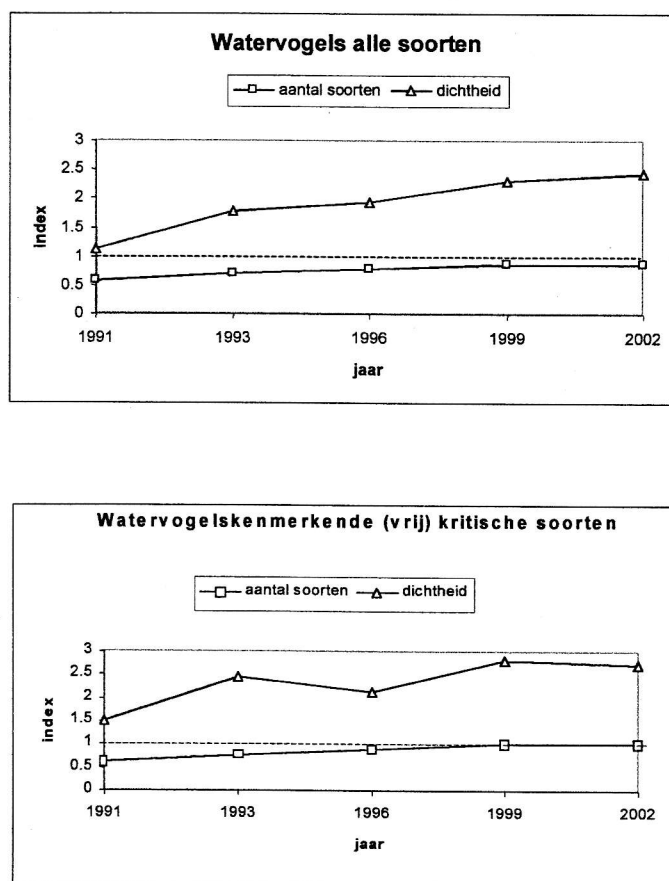
Voor de groep watervogels als geheel kan een analyse worden uitgevoerd. Als referentie voor deze analyse wordt gekozen voor "voedselrijke vennen" omdat dit biotoop het beste het onderzochte gebied benadert. De verschillende vijvers kunnen zeker voedselrijk genoemd worden omdat het gebied een hele lange tijd als viskwekerij heeft gediend.

Voor een vergelijking van de gehele groep watervogels zijn de vogels die in open water leven geselecteerd, zie Tabel 3. Voor die verschillende watervogels is een zekere mate van veeleisendheid op te geven en die is onderverdeeld in *weinig kritisch*, *vrij kritisch* en *kritisch* (Sierdsema 1995).

Tabel 3. Watervogels en hun veeleisendheid

Fuut	Weinig kritisch	Dodaars	Vrij kritisch	Smient	Kritisch
Knobbelzwaan	Weinig kritisch	Roodhalsfuut	Vrij kritisch	Pijlstaart	Kritisch
Canadese Gans	Weinig kritisch	Grauwe Gans	Vrij kritisch	Zomertaling	Kritisch
Brandgans	Weinig kritisch	Wintertaling	Vrij kritisch	Krooneend	Kritisch
Nijlgans	Weinig kritisch	Krakeend	Vrij kritisch	Zwarte Stern	Kritisch
Bergeend	Weinig kritisch	Slobeend	Vrij kritisch	Geoorde Fuut	Kritisch
Mandarijneend	Weinig kritisch	Tafeleend	Vrij kritisch		
Wilde Eend	Weinig kritisch	Kuifeend	Vrij kritisch		
Waterhoen	Weinig kritisch	Visdief	Vrij kritisch		
Meerkoet	Weinig kritisch				
Kokmeeuw	Weinig kritisch				

De vergelijking van de gehele groep watervogels met de referentie *voedselrijke vennen* kan nu worden gemaakt. Ook kan deze vergelijking worden gemaakt voor de *vrij kritische-* en *kritische soorten*. Beide vergelijkingen zijn weergegeven in Figuur 5.

Figuur 5. Vergelijking van de watervogels met de referentie "voedselrijke vennen"

De vergelijking is weergegeven voor alle onderzoeksjaren (van VWG De Kempen). Voor wat betreft de vergelijking van het aantal soorten dat voorkomt met de referentie zien we in beide gevallen dat de index ongeveer 1 is. Dat betekent dus dat de Valkenswaardse Visvijvers, op dit punt, beschouwd kunnen worden als een goed ontwikkeld gebied voor watervogels. Vanaf de begin jaren negentig van de vorige eeuw is een stijging te zien en lijkt de zaak nu te stabiliseren op een hoog niveau.

Voor wat betreft de dichtheid van de watervogels zien we een opmerkelijk beeld. De dichtheden in het gebied zijn buitengewoon hoog. Voor zowel alle watervogels als de vrij kritische- als de kritische soorten zien we ook een stabilisatie op een index van maar liefst 2.5! Dus wat dichtheid betreft is het gebied 2.5 x zo rijk aan watervogels dan een compilatie van de best ontwikkelde voedselrijke vennen in Nederland. Dat betekent dat als dit niveau kan worden volgehouden dat er mogelijk kansen zijn voor soorten als Zwarte Stern (die overigens steeds vaker foeragerend wordt aangetroffen), Pijlstaart of Smient.

De watervogels kunnen ook nog uitgesplitst worden naar ecologische vogelgroepen. De ecologische vogelgroepen voor open water zijn de volgende (uit: Sierdsema 1995):

Dodaars-groep, met belangrijkste biotoopeisen: voedselarm tot matig voedselrijk open water
Slobeend-groep, met belangrijkste biotoopeisen: kleinschalig, ondiep (matig) voedselrijk open water

Kuifeend-groep, met belangrijkste biotoopeisen: voedselrijk open water

De samenstelling van de ecologische vogelgroepen van open water is als volgt (Sierdsema 1995):

Dodaars-groep

Dodaars
 Geoorde Fuut
 Wintertaling
 Zwarte Stern

Slobeend-groep

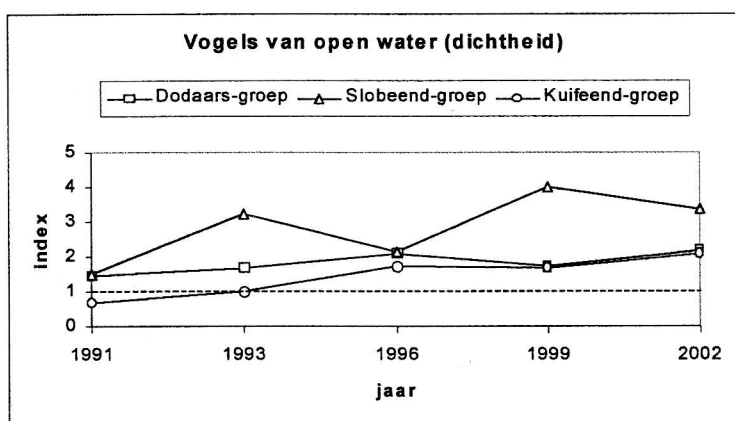
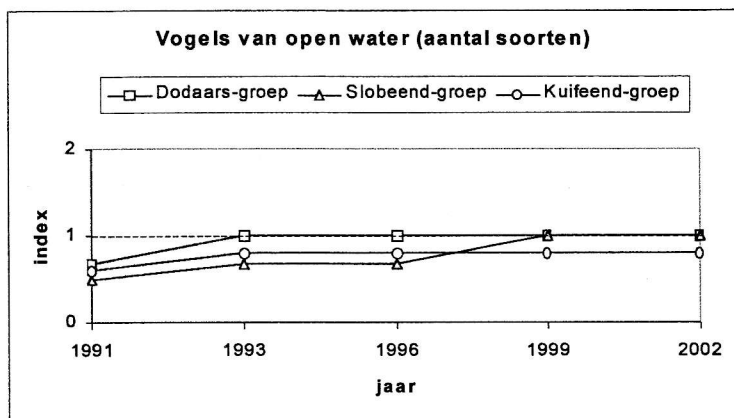
Roodhalsfuut
 Grauwe Gans
 Smient
 Krakeend
 Pijlstaart
 Zomertaling
 Slobeend
 Krooneend
 Tafeleend
 Kokmeeuw
 Visdief
 IJsvogel

Kuifeend-groep

Fuut
 Knobbelzwaan
 Canadese Gans
 Brandgans
 Nijlgans
 Bergeend
 Mandarijneend
 Wilde Eend
 Kuifeend
 Meerkoet

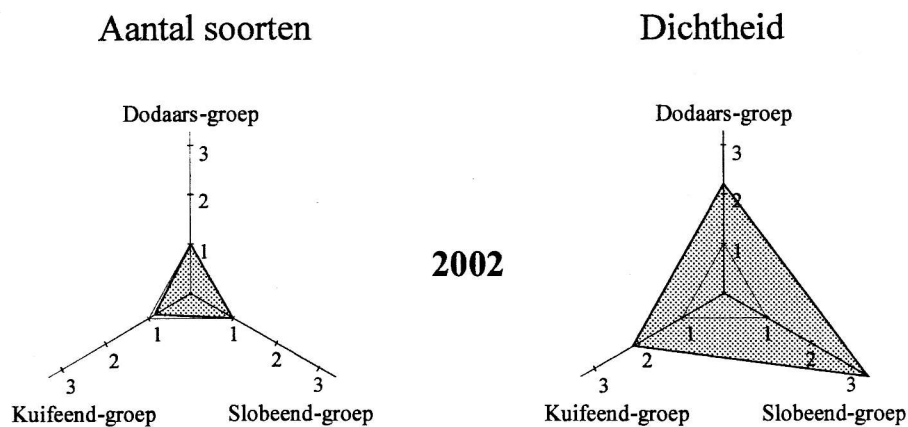
Van de Kuifeend-groep zijn de Wilde eend en de Meerkoet niet geïnclassificeerd. In de analyse worden dan automatisch deze soorten ook in de referentie niet meegenomen, anders zou de vergelijking natuurlijk mank gaan.

De vergelijking, met als referentie 'voedselrijke vennen' is weergegeven in Figuur 6. In deze figuur kunnen we zien hoe de verschillende groepen scoren ten opzichte van de referentie. Het blijkt dat qua aantal soorten de Dodaars-groep en de Slobeend-groep een index van 1 scoren en de Kuifeend-groep net iets daaronder. Voor wat betreft de dichtheid blijkt de Slobeend-groep nog steeds extravagant hoog te scoren, zij het dat de score iets lager is dan in 1999. Ook de andere twee groepen scoren hoog met een index van rond de 2. In de totaalanalyse van de watervogels zagen we al al dat het gebied een bijzondere plaats inneemt. In de uitsplitsing van de groepen blijkt dat alle drie de groepen hoog scoren met als absolute topper, de Slobeend-groep.

Figuur 6. Vergelijking van de verschillende ecologische vogelgroepen van open water met de referentie voedselrijke vennen

In Figuur 7 is de situatie van 2002 nog eens weergegeven in een radargrafiek.

Figuur 7 Vergelijking van de ecologische vogelgroepen van open water met de referentie voedselrijke vennen in 2002

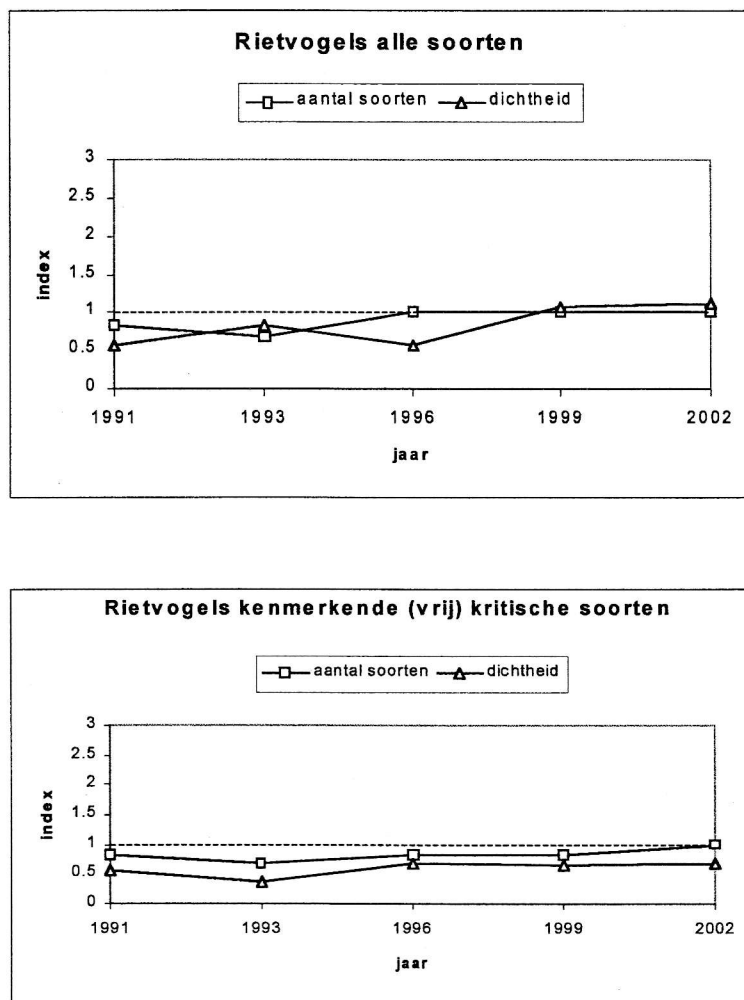
5.2 Rietvogels

Op een zelfde wijze als voor de watervogels, kunnen ook de rietvogels aan een analyse worden onderworpen. Ook hier is als referentie voor voedselrijke vennen gekozen.

Eerst kunnen we weer een vergelijking maken van het gebied met de referentie voor alle soorten rietvogels. Dit kan gedaan worden voor alle soorten en voor de kenmerkende (vrij kritische soorten). De verschillende soorten rietvogels en hun veeleisendheid zijn weergegeven in Tabel 4.

Tabel 4 Rietvogels en hun veeleisendheid

Waterhoen	Weinig kritisch	Purperreiger	Kritisch	Woudaapje	Zeër kritisch
Kleine Karekiet	Weinig kritisch	Lepelaar	Kritisch	Grote Zilverreiger	Zeër kritisch
Rietgors	Weinig kritisch	Bruine Kiekendief	Kritisch	Kwartelkoning	Zeër kritisch
		Porseleinhoen	Kritisch	Kraanvogel	Zeër kritisch
		Klein Waterhoen	Kritisch	Waterrietzanger	Zeër kritisch
Waterral	Vrij kritisch	Kleinst Waterhoen	Kritisch		
Blauwborst	Vrij kritisch	Watersnip	Kritisch		
Sprinkhaanzanger	Vrij kritisch	Grote Karekiet	Kritisch		
Krekelzanger	Vrij kritisch	Baardmannetje	Kritisch		
Snor	Vrij kritisch				
	Vrij kritisch				

Figuur 8 Rietvogels vergeleken met de referentie 'voedselrijke vennen'

Blijkens Figuur 8 zijn ook de rietvogels goed vertegenwoordigd in het gebied. Uiteraard niet zo spectaculair als bij de vogels van open water maar toch kan het gebied voor wat betreft de rietvogels zich meten met topgebieden in Nederland waarbij nog aangemerkt moet worden dat het gebied relatief klein is. Alleen wat de dichtheid betreft van de kenmerkende (vrij) kritische soorten blijft de score iets achter bij de referentie maar is, ook weer gezien de afmetingen van het gebied, alleszins goed te noemen. Verder zien we in het algemeen nog steeds een licht stijgende lijn, wat betekent dat het gebied zich nog steeds in de goede richting ontwikkelt.

Ook voor de rietvogels is het natuurlijk interessant om een uitsplitsing te maken naar de verschillende ecologische vogelgroepen.

De volgende ecologische vogelgroepen zijn in het geval van de Valkenswaardse Visvijvers van belang:

Roerdomp-groep:	nat, voornamelijk overjarig rietland
Rietzanger-groep:	zegge-riet, nat tot verlandend, voornamelijk overjarig
Porseleinhoen-groep:	natte lage vegetaties (voornamelijk zeggen; inclusief gemaaid riet) met ondiep water
Blauwborst-groep:	verlande rietvegetaties met struikopslag

Rietgors-groep: ruigtes en lage struwelen, veelal nat tot vochtig

De samenstellingen zijn als volgt (Sierdsema 1995):

Roerdomp-groep

Roerdomp
Woudaapje
Grote Zilverreiger
Purperreiger
Lepelaar
Snor
Kleine Karekiet
Grote Karekiet
Baardmannetje

Rietzanger-groep

Bruine Kiekendief
Waterral
Kraanvogel
Rietzanger
Rietgors

Porseleinhoen-groep

Porseleinhoen
Klein Waterhoen
Kleinst Waterhoen
Kwartelkoning
Waterhoen
Watersnip
Waterrietzanger

Blauwborst-groep

Blauwborst
Sprinkhaanzanger
Krekelzanger

Rietgors-groep

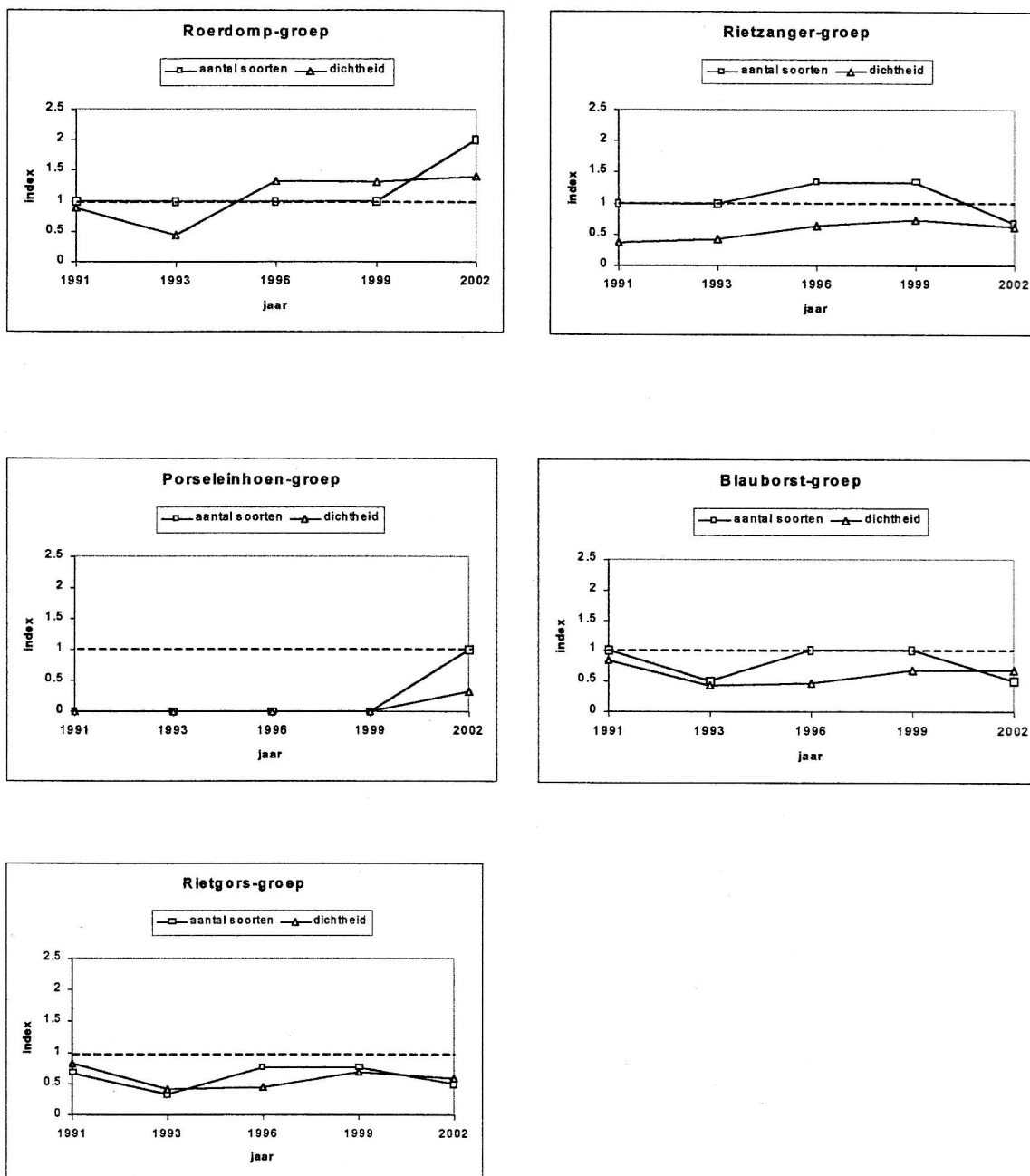
Blauwborst
Paapje
Sprinkhaanzanger
Krekelzanger
Rietgors

Wat in Figuur 9 direct opvalt is de hoge score van de Roerdomp-groep, die zelfs ook nog steeds toenemend is. Ook de voorgaande jaren was de score voor deze groep reeds hoog en werd voorspeld dat er in de toekomst wellicht mogelijkheden waren voor (her) vestiging van soorten als Grote Karekiet, Snor, Woudaapje en Purperreiger (Kolsters en Wouters 2000). Welnu, in 2002 is deze voorspelling voor twee van deze soorten al uitgekomen, te weten Grote Karekiet en Woudaapje.

Voor de Rietzanger-groep, de Blauwborst-groep en de Rietgors-groep zien we dat het jaar 2002 na een stabiele, of licht toenemende trend, nu toch een daling is ingezet. Het in 2002 niet aanwezig zijn van de Bruine Kiekendief, de Rietzanger en de Sprinkhaanzanger, zijn hier, voor wat betreft het aantal soorten, natuurlijk voor een groot deel debet aan.

De stijging bij de Porseleinhoen-groep is wat gechargeerd, ook weer mede door de afmetingen van het gebied. Bovendien is het Waterhoen niet gekarteerd en derhalve bij de analyse buiten beschouwing gelaten. De score komt dus volledig op het conto van het Klein Waterhoen, waarvan slechts één waarneming werd gedaan maar die wel als territorium gehonoreerd is moeten worden.

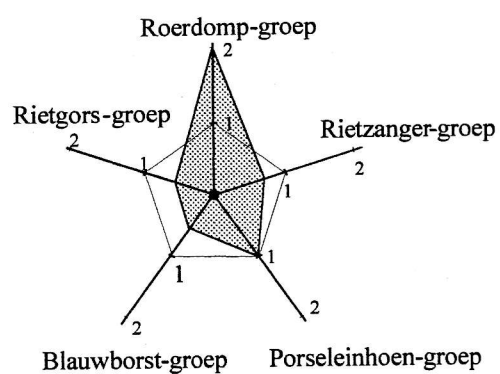
Het is natuurlijk duidelijk dat de gegeven trends met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden maar in de inmiddels opgebouwde reeks worden toch een aantal zaken duidelijk en is er zelfs al sprake van enige voorspellende waarde op grond van de uitgevoerde analyses.

Figuur 9 Ontwikkeling van de verschillende ecologische groepen van de rietvogels.

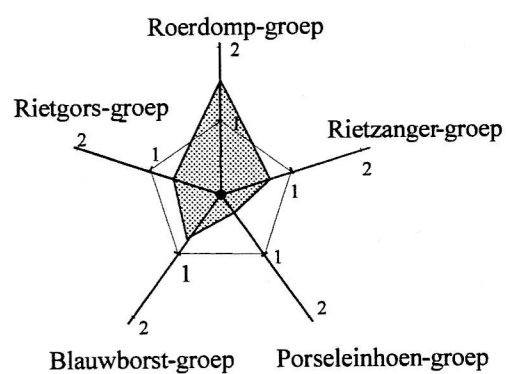
In Figuur 10 is de situatie voor de rietvogels in 2002 nogmaals gegroepeerd weergegeven. De opmerkelijk hoge score van de Roerdomp-groep komt hier duidelijk tot uitdrukking, zowel qua aantal soorten als qua dichtheid.

Aantal soorten

2002

Dichtheid

Figuur 10 Vergelijking van de ecologische vogelgroepen van rietvogels met de referentie voedselrijke vennen in 2002

6. Slotbeschouwing

In 2002 is het broedvogelbestand van de visvijvers in Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep weer in beeld gebracht. Bij de inventarisatie is het aantal gekarteerde soorten, ten opzichte van de voorgaande inventarisatie, weer iets uitgebreid. Het betreft soorten als Tuinfluiter, Zwartkop, Pimpelmees, Matkop en Staartmees die toch min of meer kenmerkend zijn voor het gebied als de Valkenswaardse Visvijvers en die voor de monitoring van de avifaunistische kwaliteit van dit gebied van belang worden geacht. Het voornemen is zelfs om bij een volgende inventarisatie alle soorten in kaart te brengen.

De inventarisatie van 2002 toont eens te meer aan dat we hier met een bijzonder waardevol gebied te maken hebben. Op de eerste plaats blijkt het gebied buitengewoon aantrekkelijk voor vogels van open water. De analyse aan de hand van de ecologische vogelgroepen, waarbij een landelijke referentie van topgebieden als maatstaf geldt, toont dit met feiten aan. Ook voor rietvogels zijn de scores hoog en dan met name voor de Roerdomp-groep. Juist deze groep heeft het de laatste jaren erg moeilijk in Nederland, waarvan de achteruitgang van de Grote Karekiet en de Roerdomp schrijnende voorbeelden zijn.

Toch zal het gebied, naar alle waarschijnlijkheid, in de nabije toekomst significante veranderingen ondergaan. Het stoppen van de viskweek in dit gebied is hiervan de oorzaak. In feite werden door deze viskweek min of meer onnatuurlijke omstandigheden gecreëerd waarvan genoemde vogelgroepen optimaal van konden profiteren. De uitdaging voor het nieuw te voeren beheer in dit gebied is om de huidige toestand zo goed mogelijk in stand te houden. Daarbij zullen de overige troeven van het gebied, zijnde de grote mate van rust en de kwaliteit van het water en het moeras een cruciale rol gaan spelen. Bovendien zijn er wellicht mogelijkheden om de rietkragen rond de meeste kweekvijvers te verbreden omdat de bedrijfsvoering vervalt. Uitbreiding van overjarig waterriet kan waarschijnlijk een positieve uitwerking hebben voor de Roerdomp-groep, die hier reeds buitengewoon goed vertegenwoordigd is.

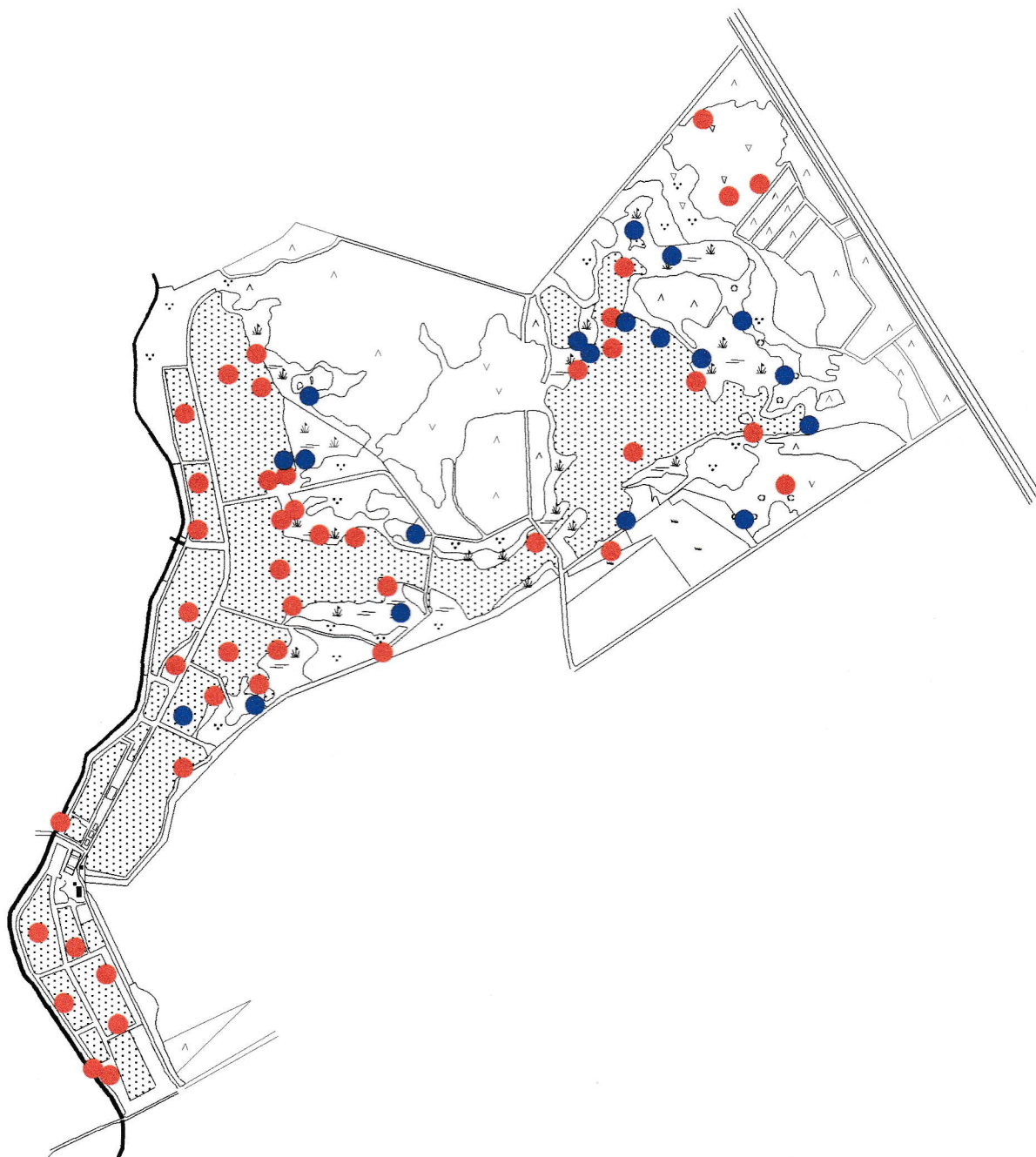
Verder zal de mate van rust een van de bepalende factoren worden in de toekomstige kwaliteit op het gebied van broedvogels. Daarbij is het niet alleen van belang dat het gebied ten oosten van de Tongelreep afgesloten blijft maar ook het gebied ten westen van de Tongelreep speelt hier een belangrijke rol. Enerzijds als broedgebied voor een aantal soorten maar ook als een soort stille bufferzone voor het gebied aan de oostkant. Natuurlijk is het voor een aantal groeperingen wenselijk dat het gebied wat meer opengesteld zou worden maar de kans is echter groot dat als de twee belangrijkste factoren die het gebied zo uniek maken (voedselrijkheid en rust), worden aangetast, de kwaliteit op het gebied van water- en moerasvogels dusdanig wordt aangetast dat het gebied significant devalueert. Voor een groot aantal rode lijst soorten zou dit wel eens fataal kunnen worden. Het lijkt ons daarom wenselijk dit gebied aan beide zijden van de Tongelreep gesloten te houden voor publiek om op deze manier een serieuze poging te doen om een aantal vogelsoorten hier in Oost-Brabant te behouden voor het nageslacht.

Verder achten wij in dit tijdsgewricht voor het onderhavige gebied (omdat een ander beheer onvermijdelijk lijkt), een gedegen monitoringprogramma wenselijk zodat de kwaliteit nauwlettend wordt gevolgd en daar waar mogelijk tijdig kan worden bijgestuurd.

Vogelwerkgroep de Kempen is graag bereid om hieraan in de toekomst, mede invulling aan te geven.

Tot slot is nog een grafisch overzicht gegeven van de rode-en blauwe lijst-soorten zoals die in 2002 zijn aangetroffen, zie Figuur 11. Ook dit overzicht geeft aan dat de Visvijvers in Valkenswaard een gebied is dat het waard is om goed beschermd te worden.

- **Rode lijst-soorten** n=44 (11 soorten)
- **Blauwe lijst-soorten** n=19 (2 soorten)

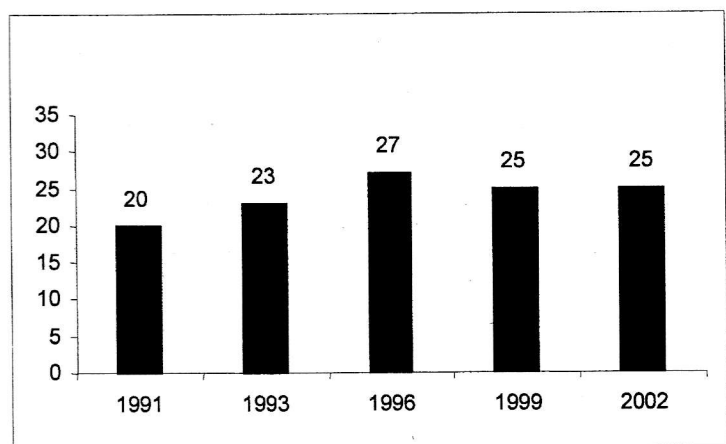
Figuur 11 territoria van rode- en blauwe lijstsoorten vastgesteld in 2002

Literatuur

- Evers P.J.M. 1982. Avifauna van de viskwekerij te Valkenswaard (N.Br.) 1962-1981.
- Graveland J. 1997. Dichtheid en nestsucces van Kleine Karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*) en Rietzanger *A. schoenobaenus* in jong en overjarig riet. *Limosa* 70 (1997) 151-162
- Hasselquist, D. and Bensch, S. 1991. Trade-off between mate guarding and mate attraction in the polygynous great reed warbler. *Behaviour Ecology and Sociobiology* 28: 187-193.
- Mason C.F. 1995. *The Blackcap*. Hamlyn Limited, Londen.
- Heijnen T., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1991, Vogelwerkgroep de Kempen, juni 1992.
- Kolsters J., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1993, Vogelwerkgroep de Kempen, december 1993.
- Kolsters J. en Wouters P., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1996, Vogelwerkgroep de Kempen, februari 1997.
- Kolsters J. en Wouters P., Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard 1999, Vogelwerkgroep de Kempen, januari 2000.
- Poelmans W. en van Diermen J., 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant, Provincie Noord-Brabant
- van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Van Ewijk T. 1996. Bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland, De rode lijst, Schuyt & Co.

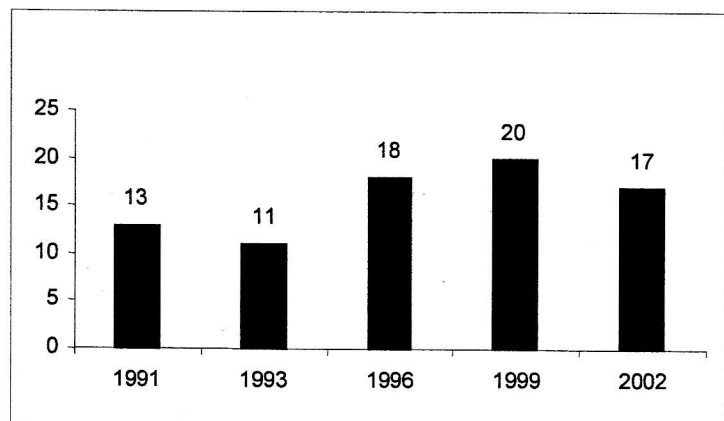
Dodaars

n=25

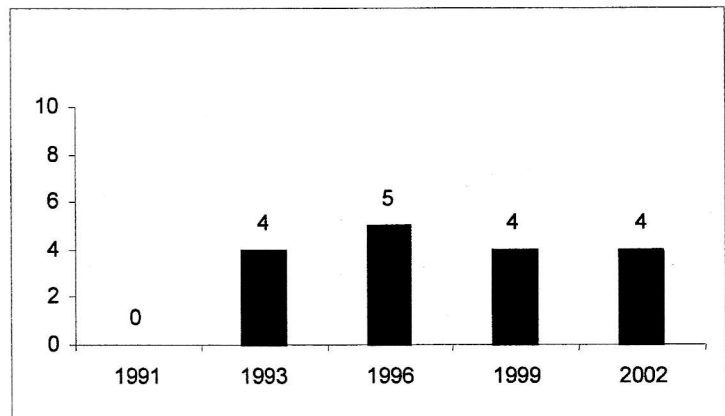
Fuut

n=17

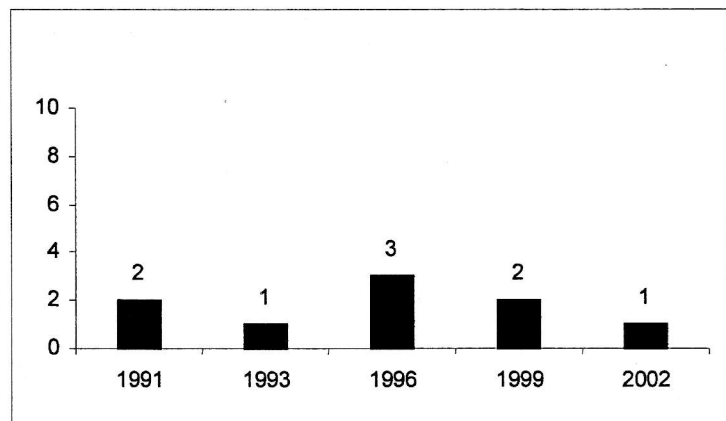
Geoorde Fuut

n=4

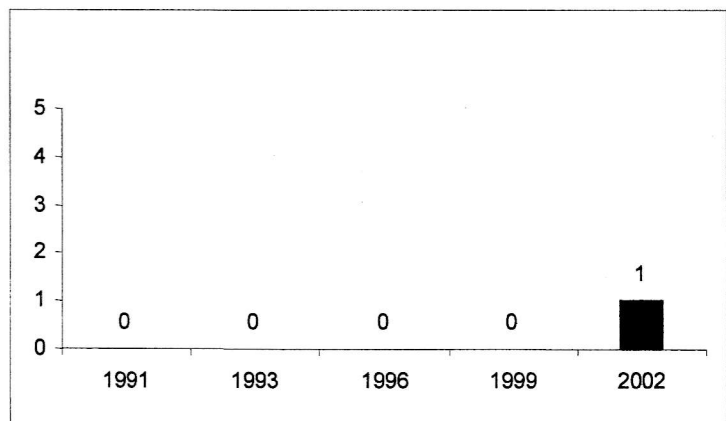
Roerdomp

n=1

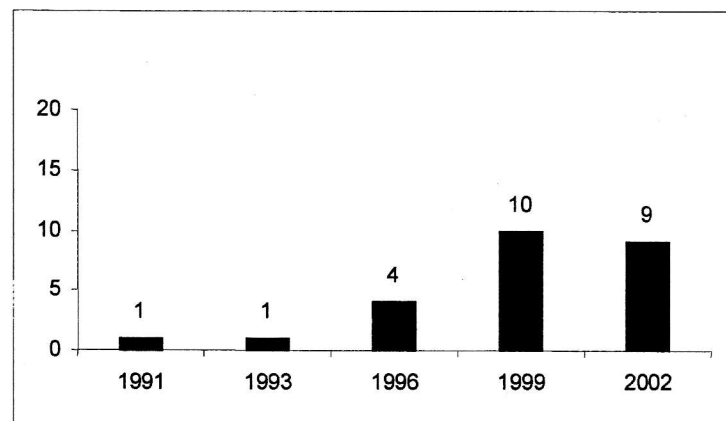
Woudaapje

n=1

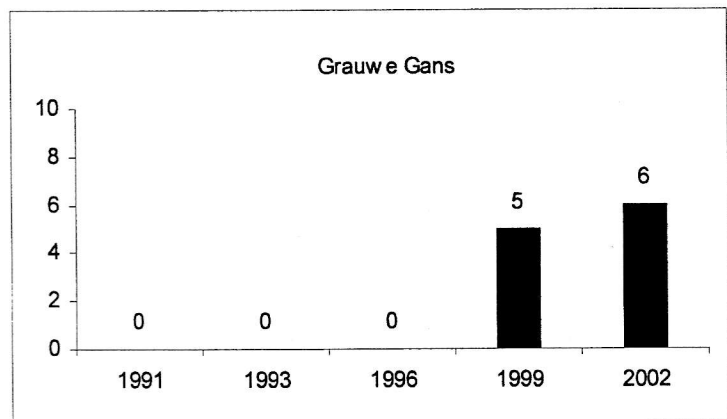
Knobbelzwaan

n=9

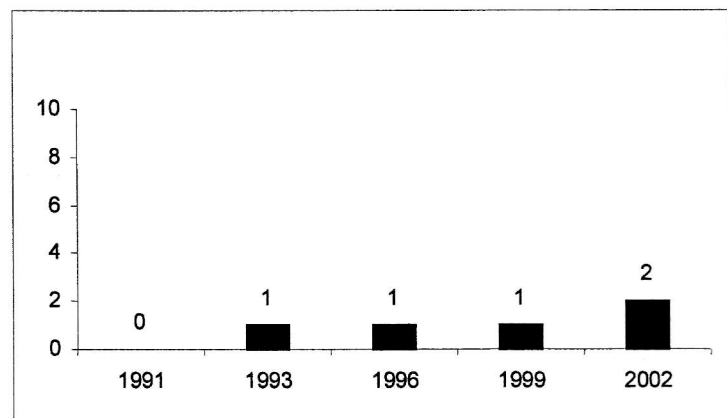
Grauwe Gans

n=6

Nijlgans

n=2

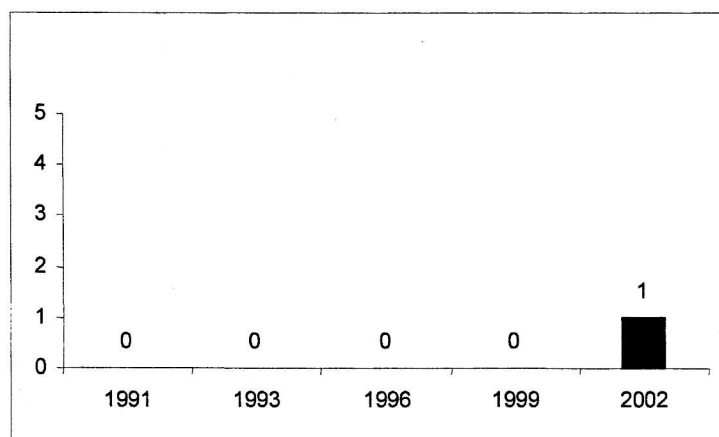
Zomertaling

n=3

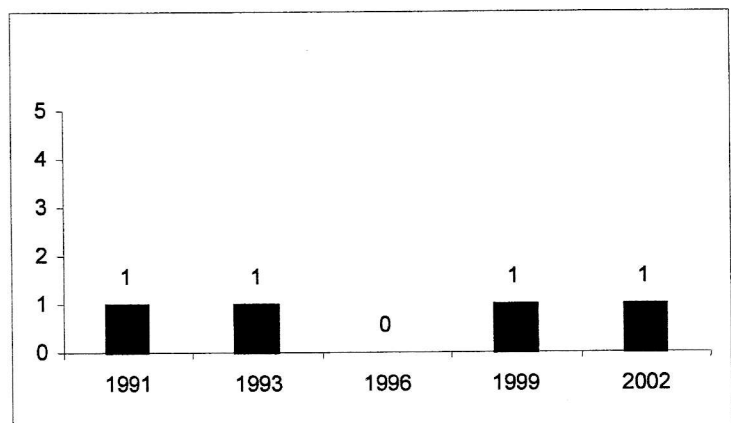
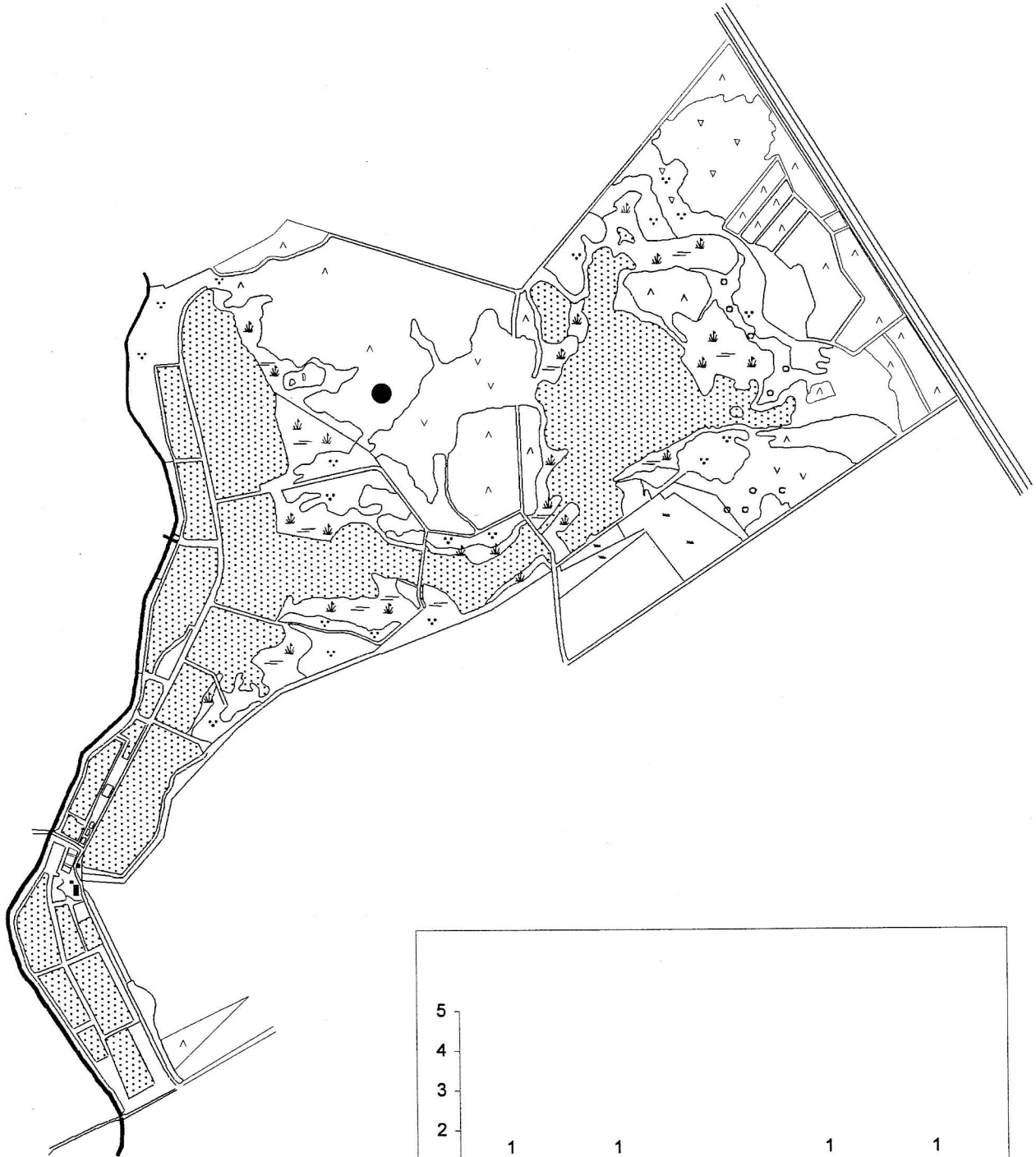
Witoogeend

n=1

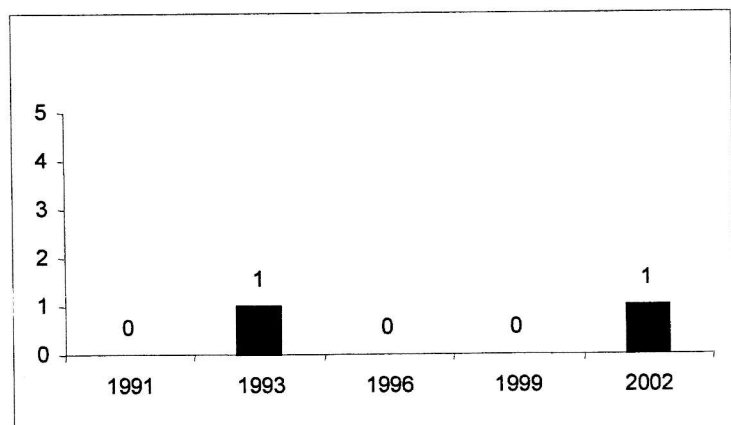
Havik

n=1

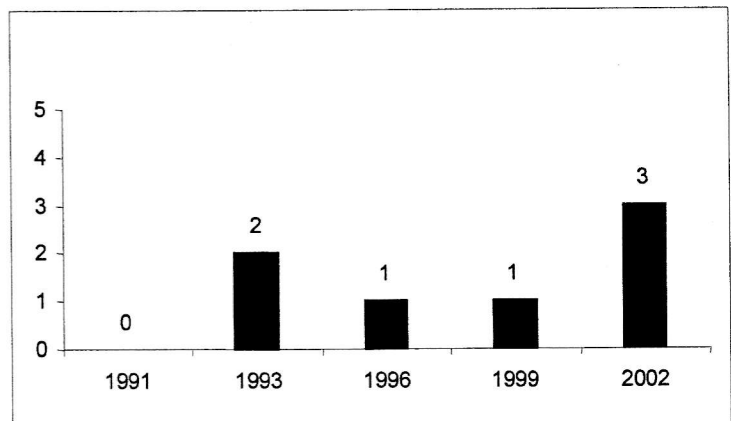
Sperwer

n=1

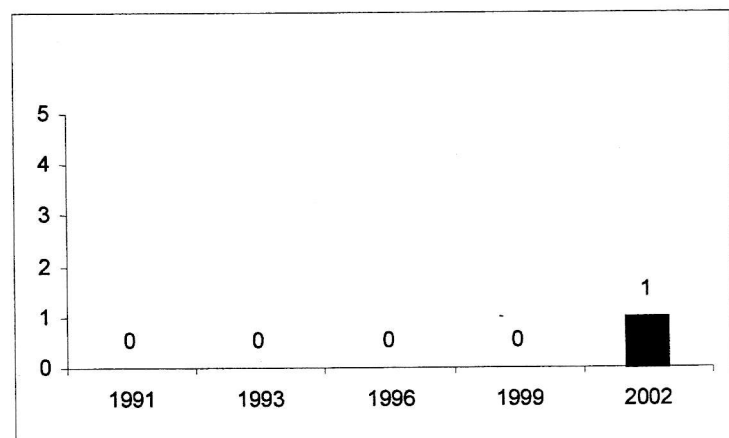
Buizerd

n=3

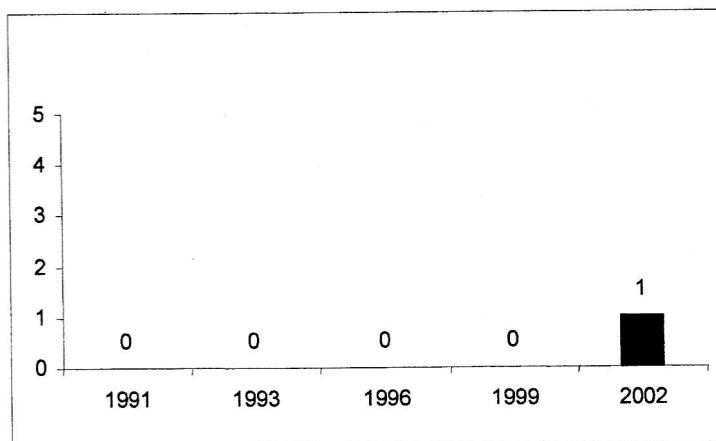
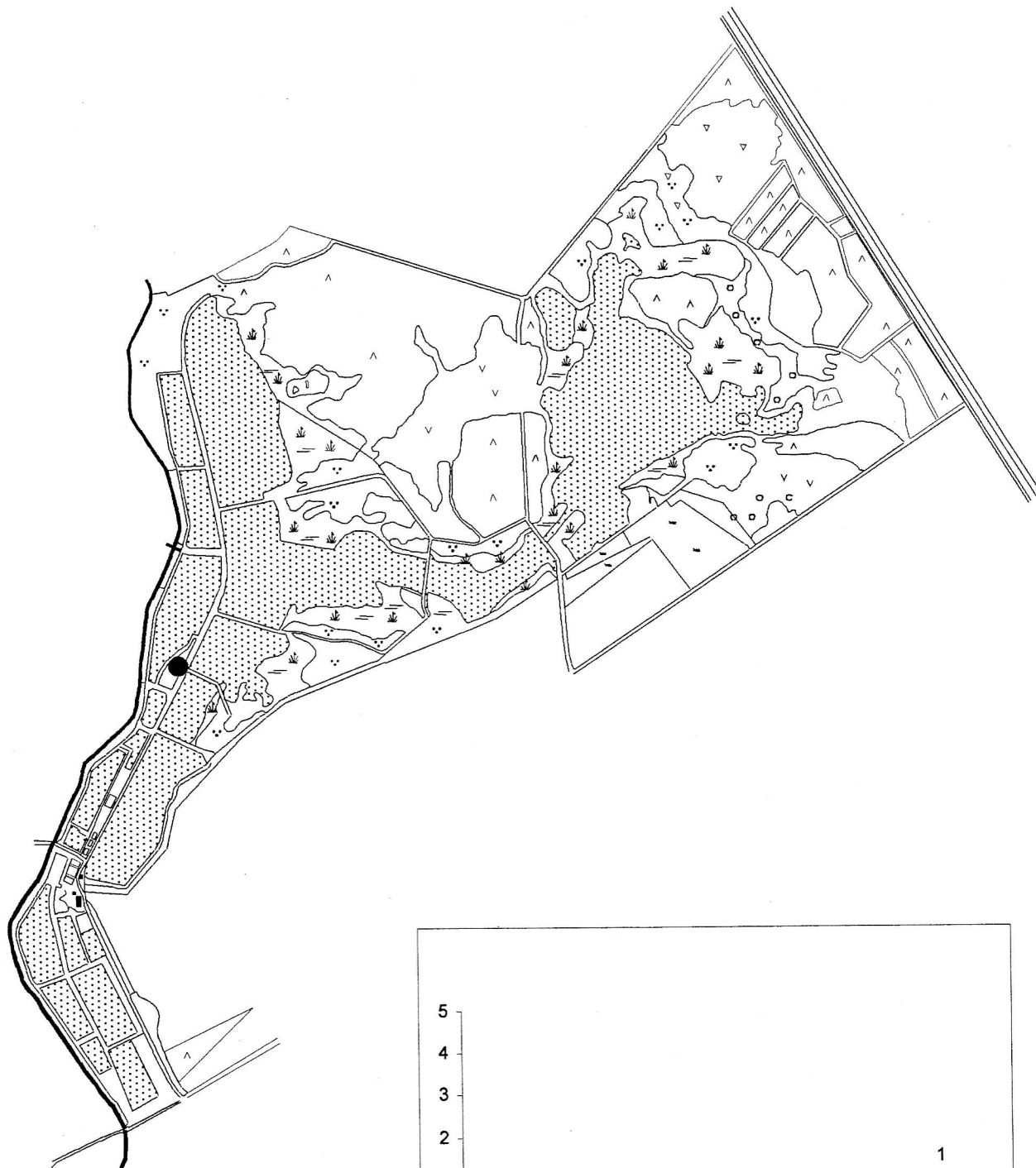
Boomvalk

n=1

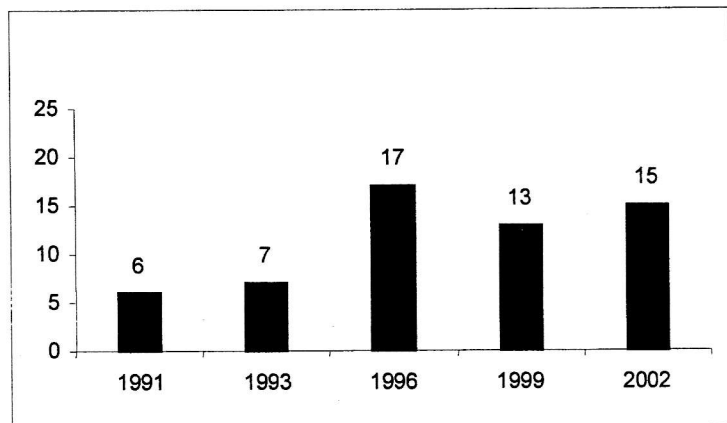
Klein Waterhoen

n=1

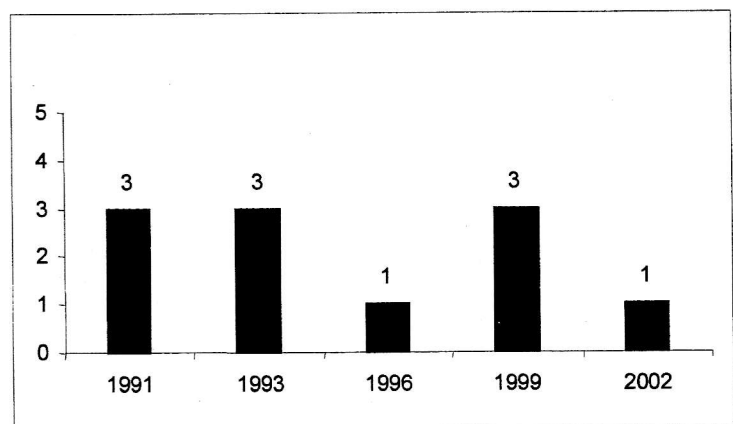
Waterral

n=15

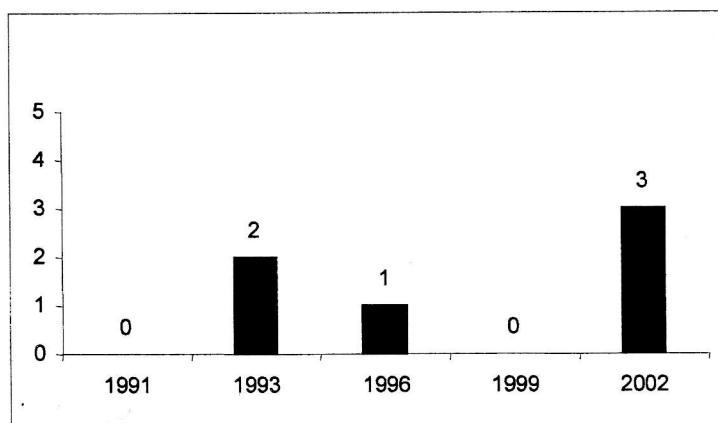
Holenduif

n=1

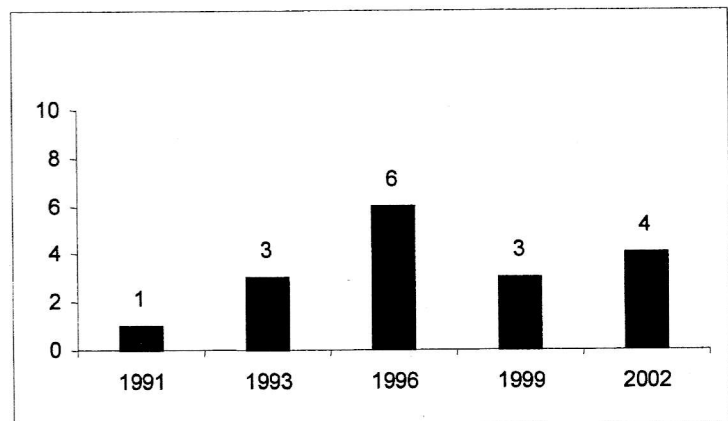
Zomertortel

n=3

Bosuil

n=4

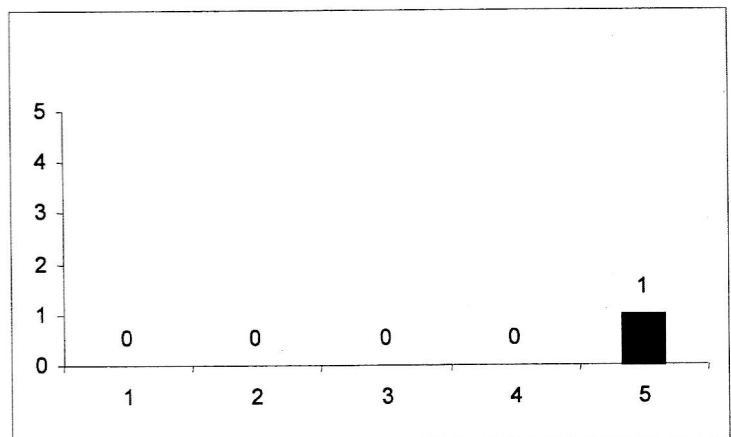
Ransuil

n=1

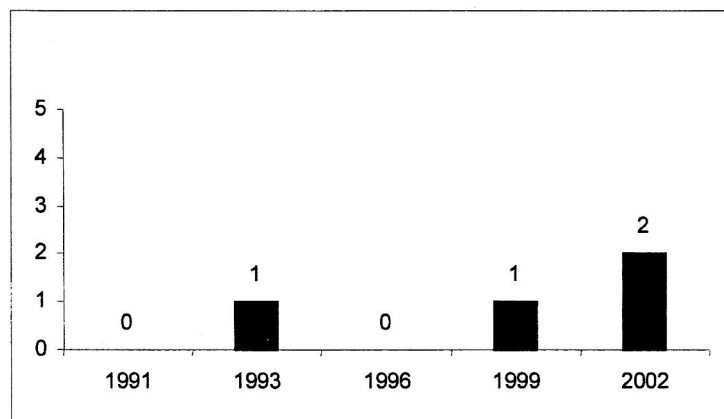
Nachtzwaluw

n=1

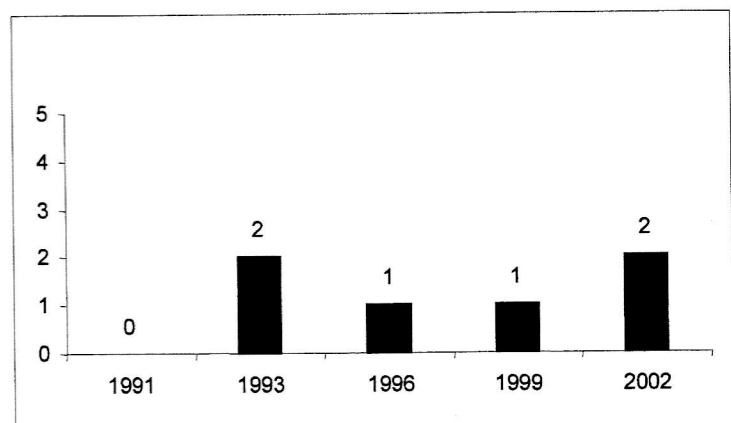
IJsvogel

n=2 (+2)

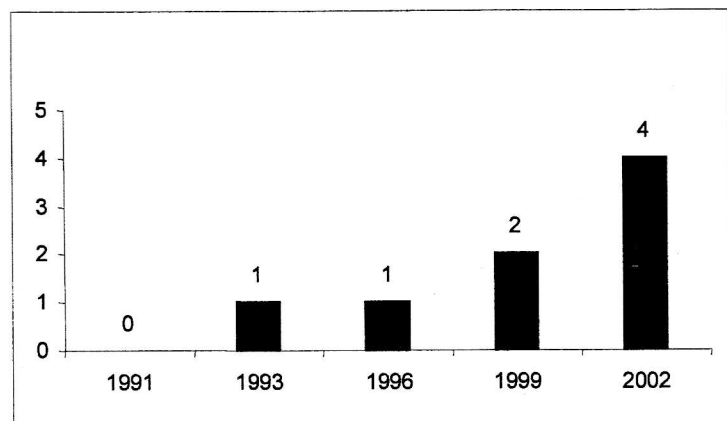
Groene Specht

n=2

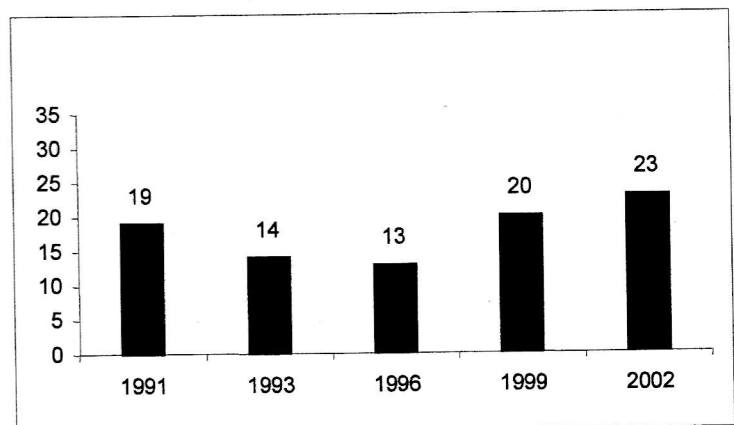
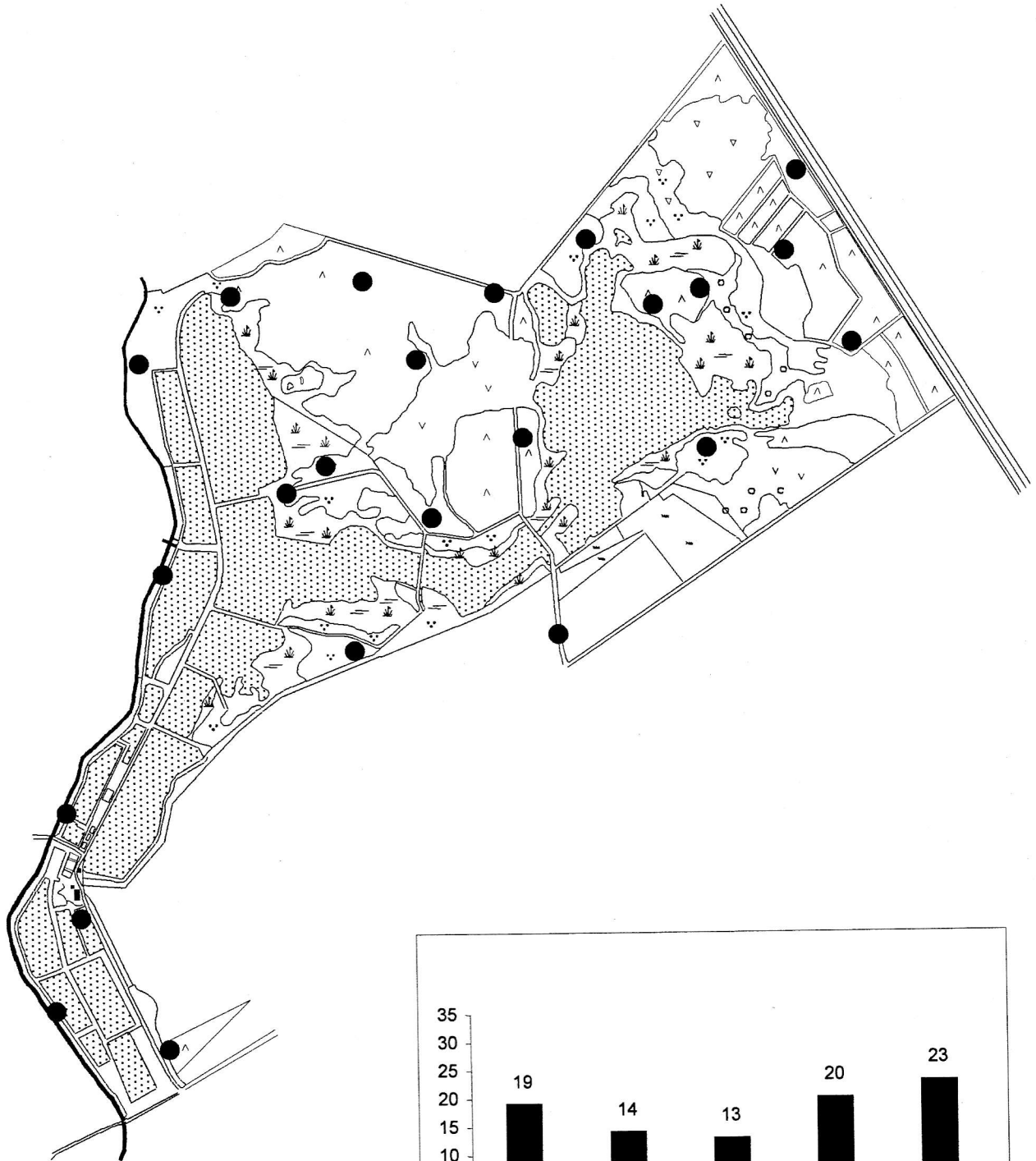
Zwarte Specht

n=4

Grote Bonte Specht

n=23

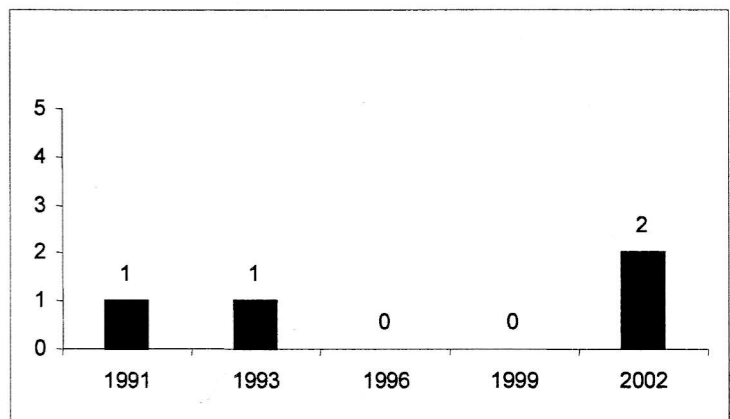
Kleine Bonte Specht

n=8

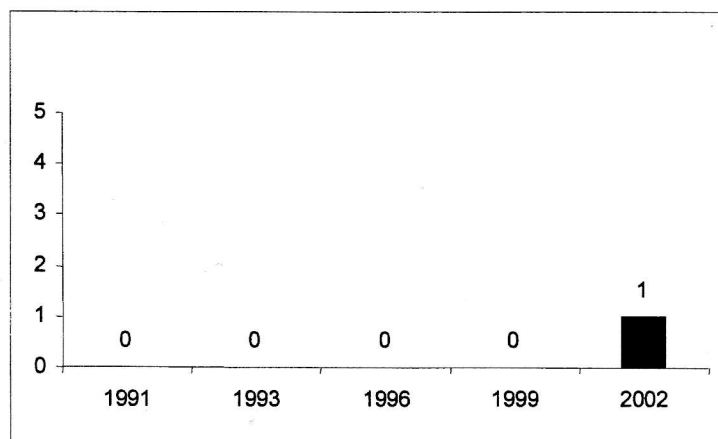
Boomleeuwerik

n=2

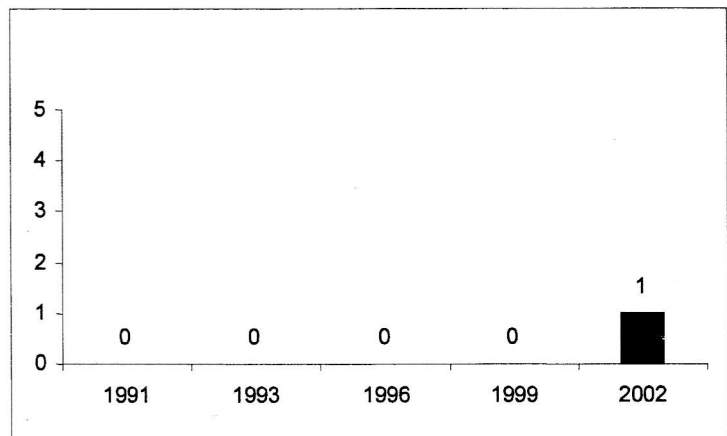
Veldleeuwerik

n=1

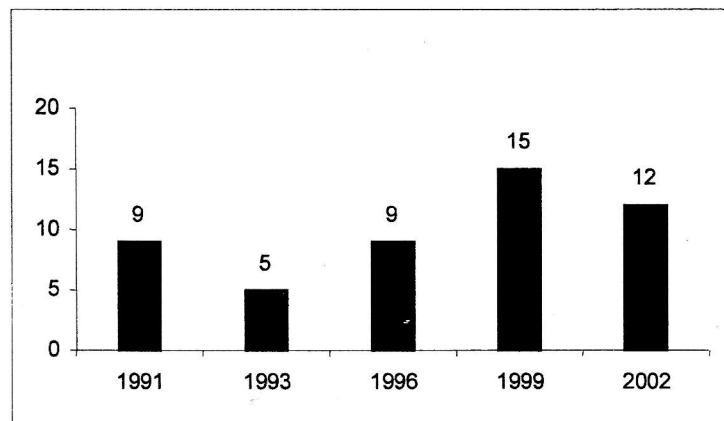
Graspieper

n=1

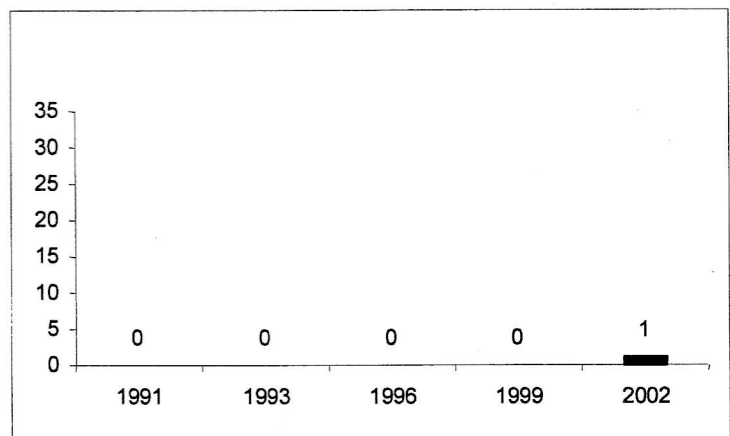
Boompieper

n=14

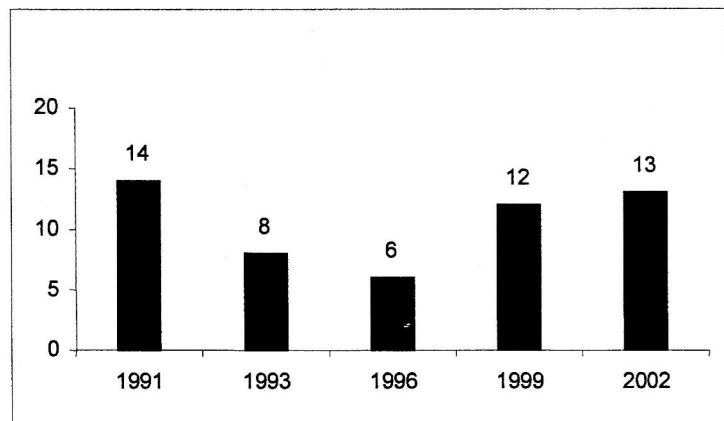
Grote Gele Kwikstaart

n=1

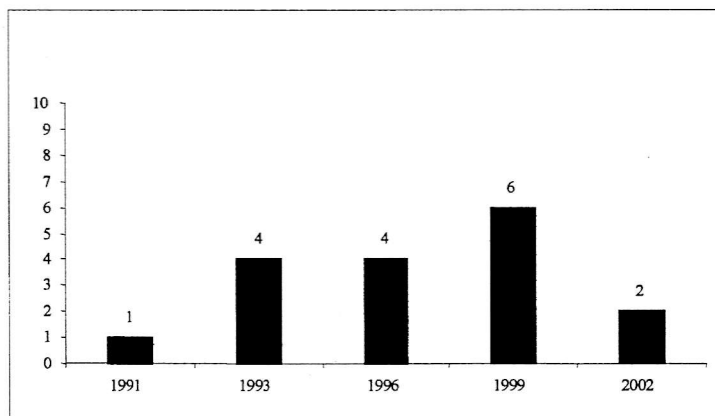
Blauwborst

n=13

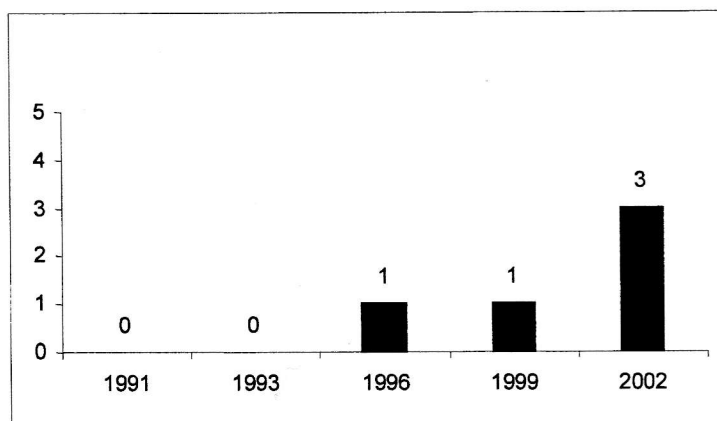
Gekraagde Roodstaart

n=2

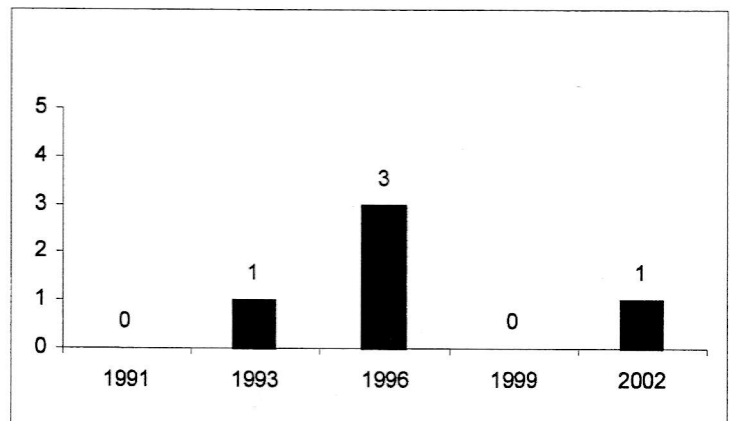
Roodborsttapuit

n=3

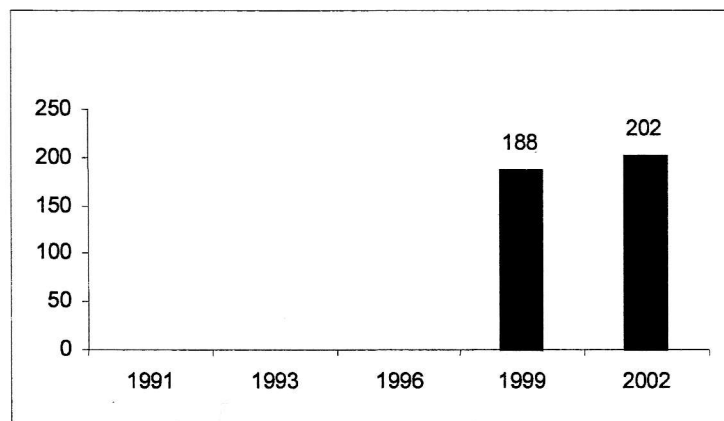
Bosrietzanger

n=1

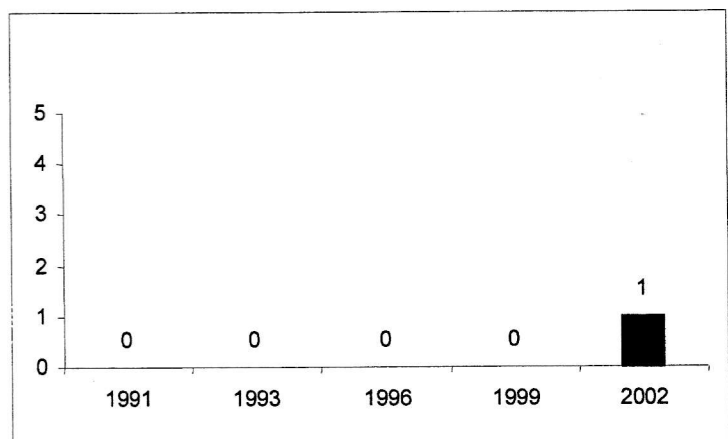
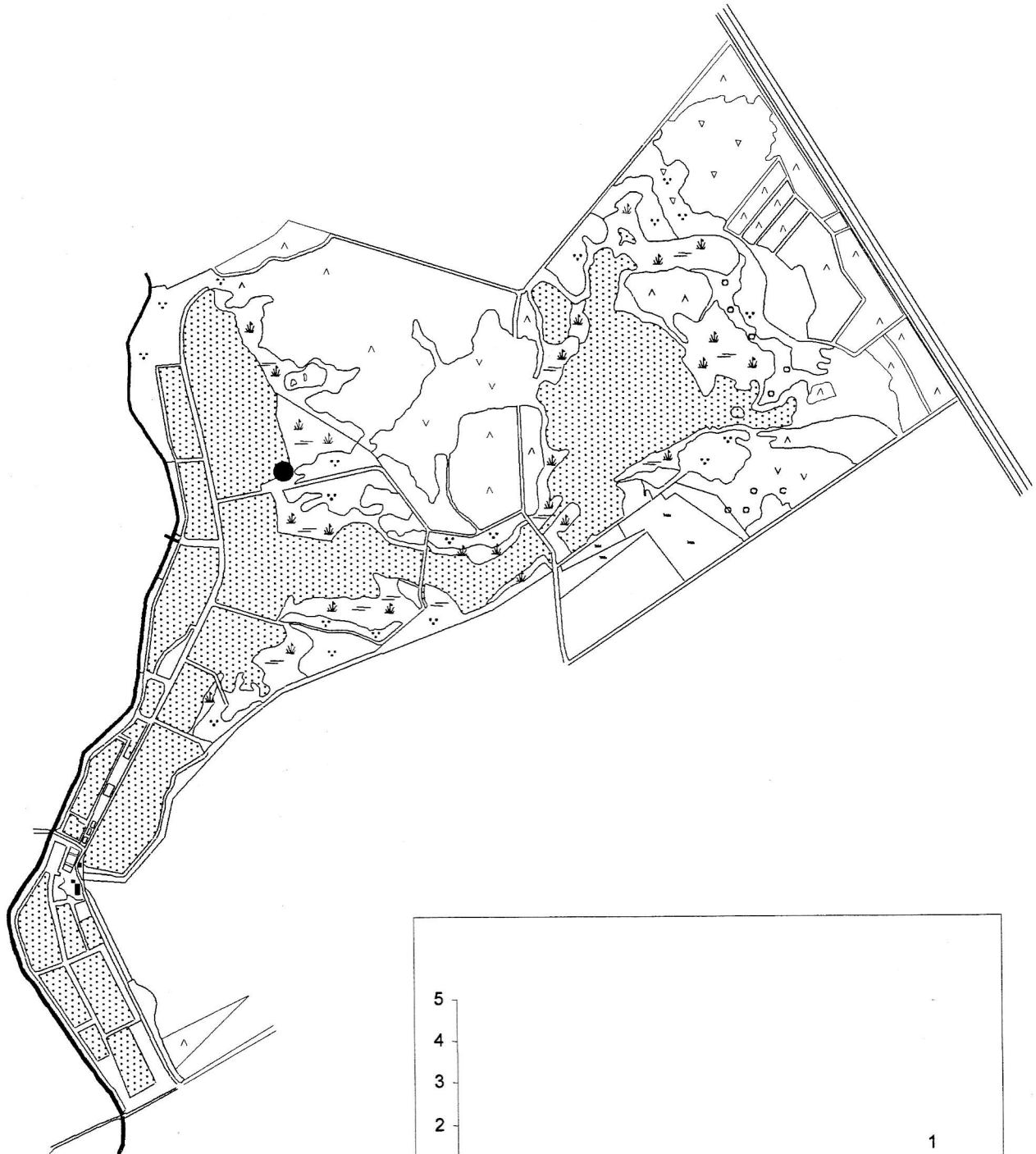
Kleine Karekiet

n=202

Grote Karekiet

n=1

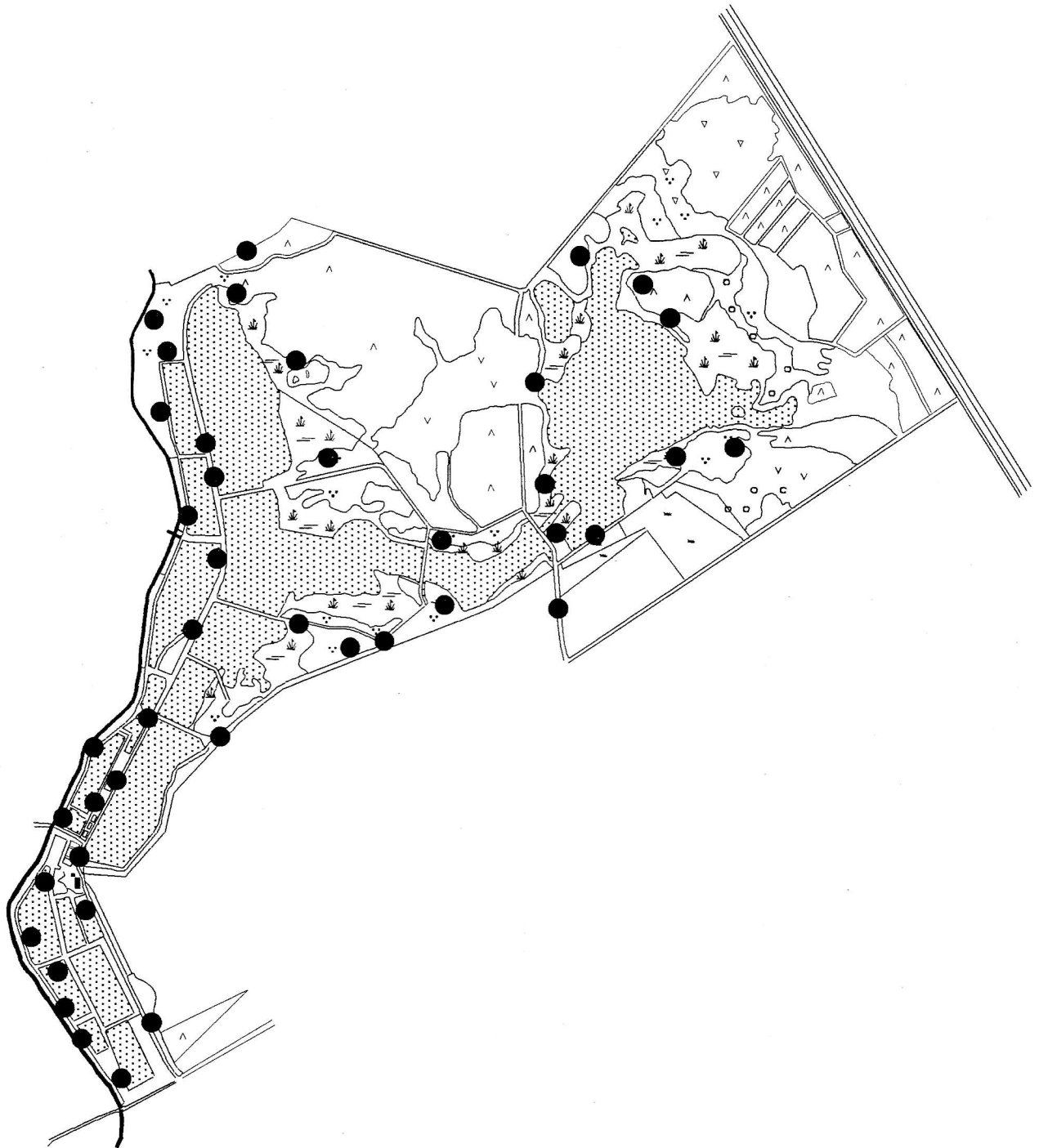
Tuinfluter

n=20

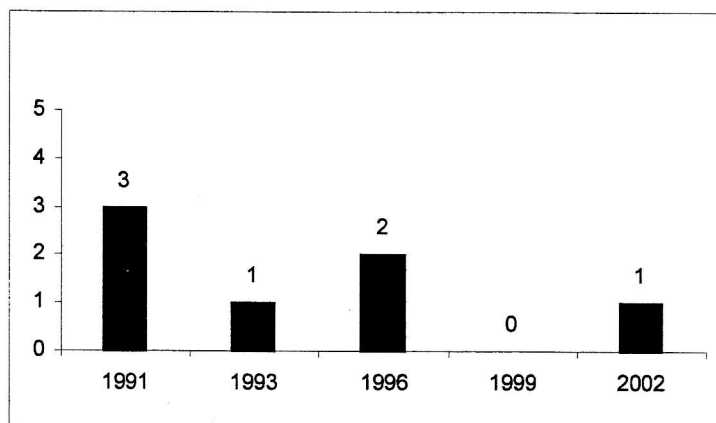
Zwartkop

n=42

Grauwe Vliegenvanger

n=1

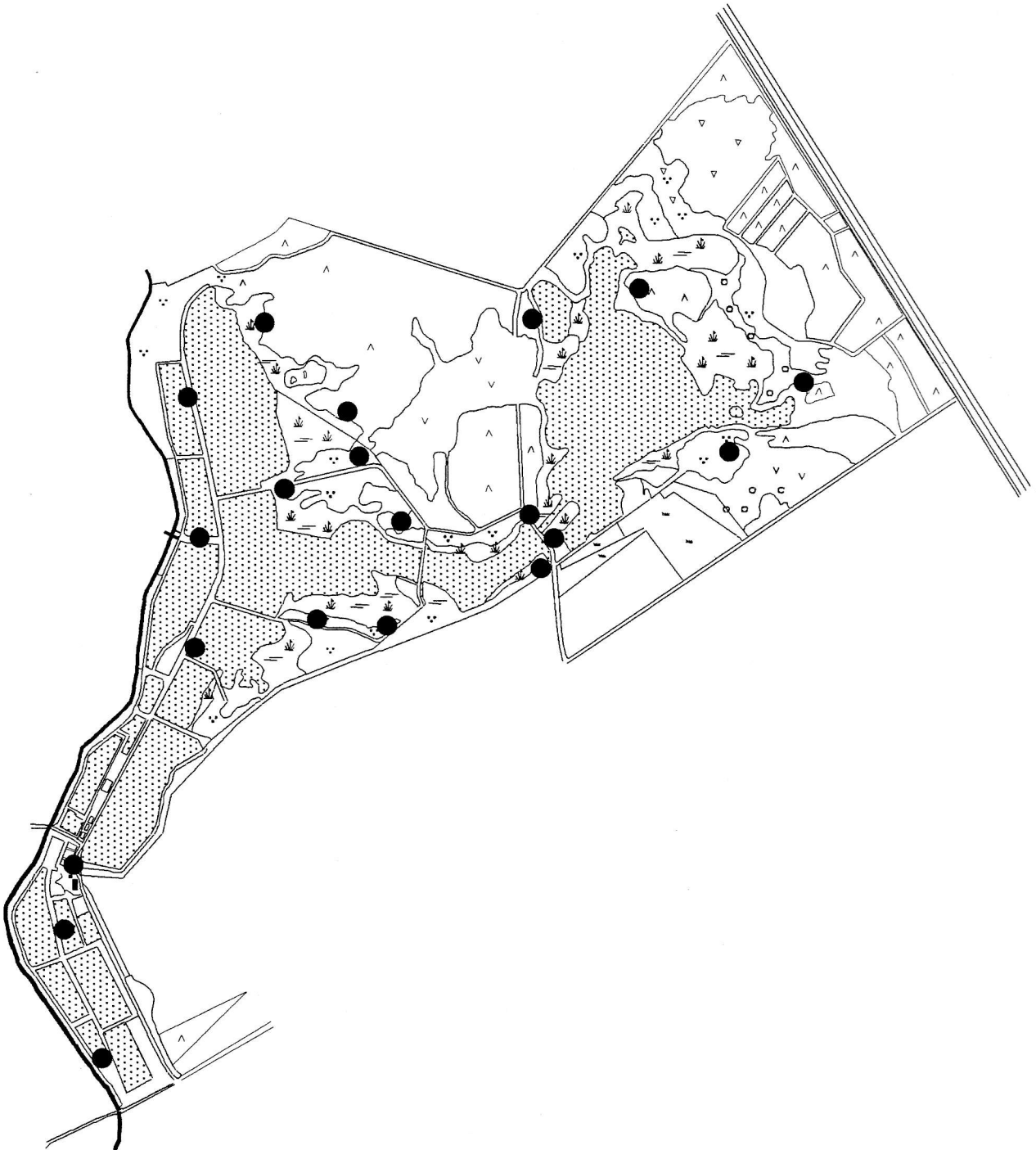
Staartmees

n=12

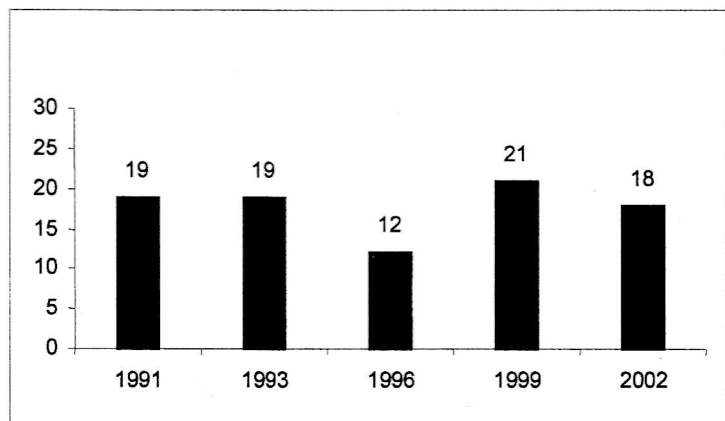
Matkop

n=20

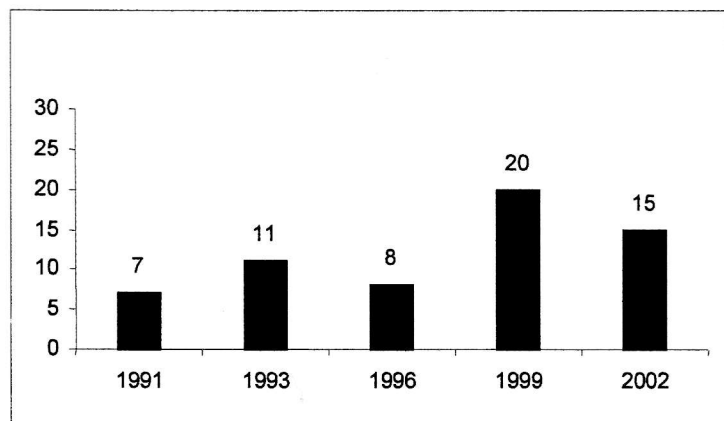
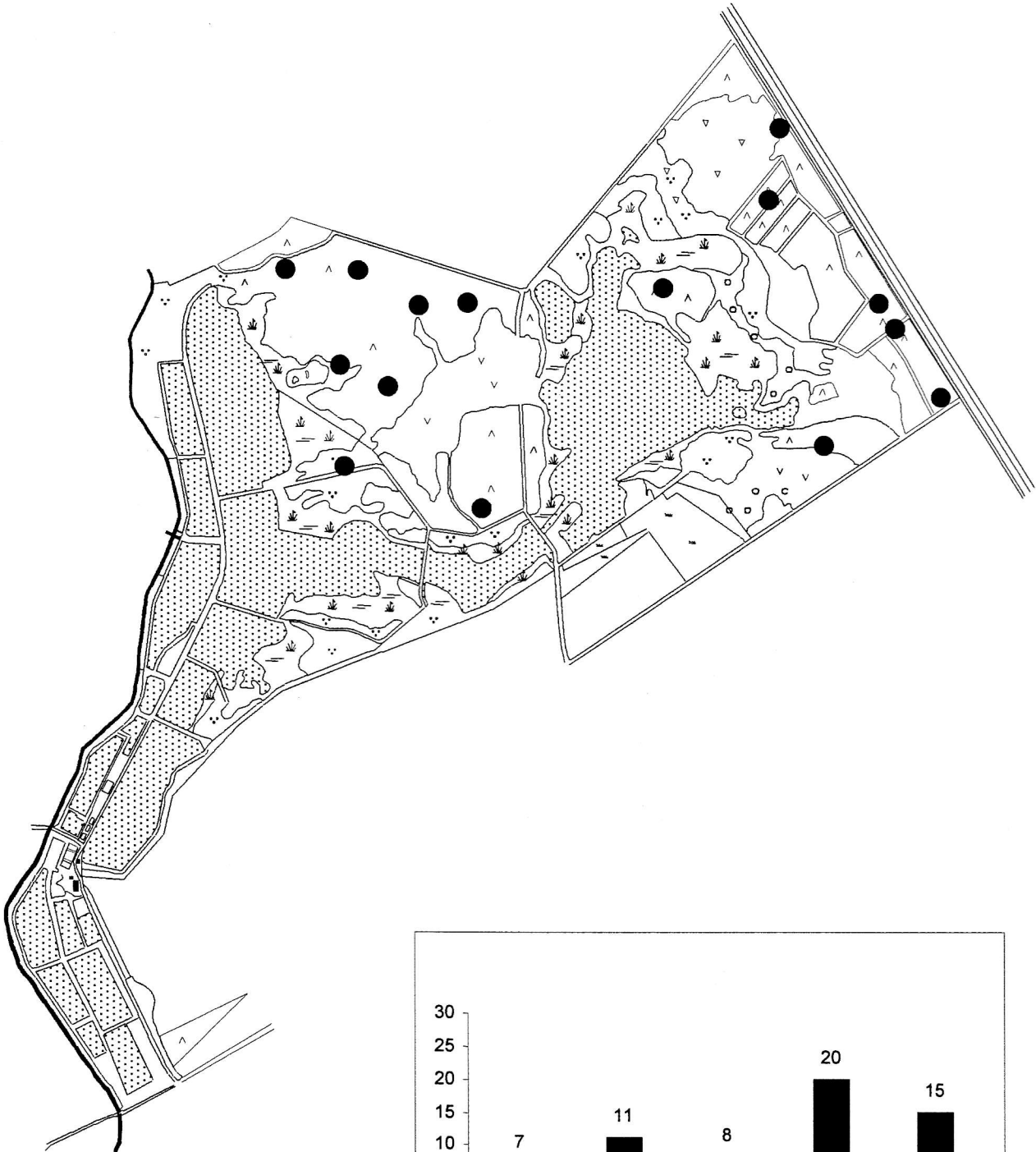
Kuifmees

n=18

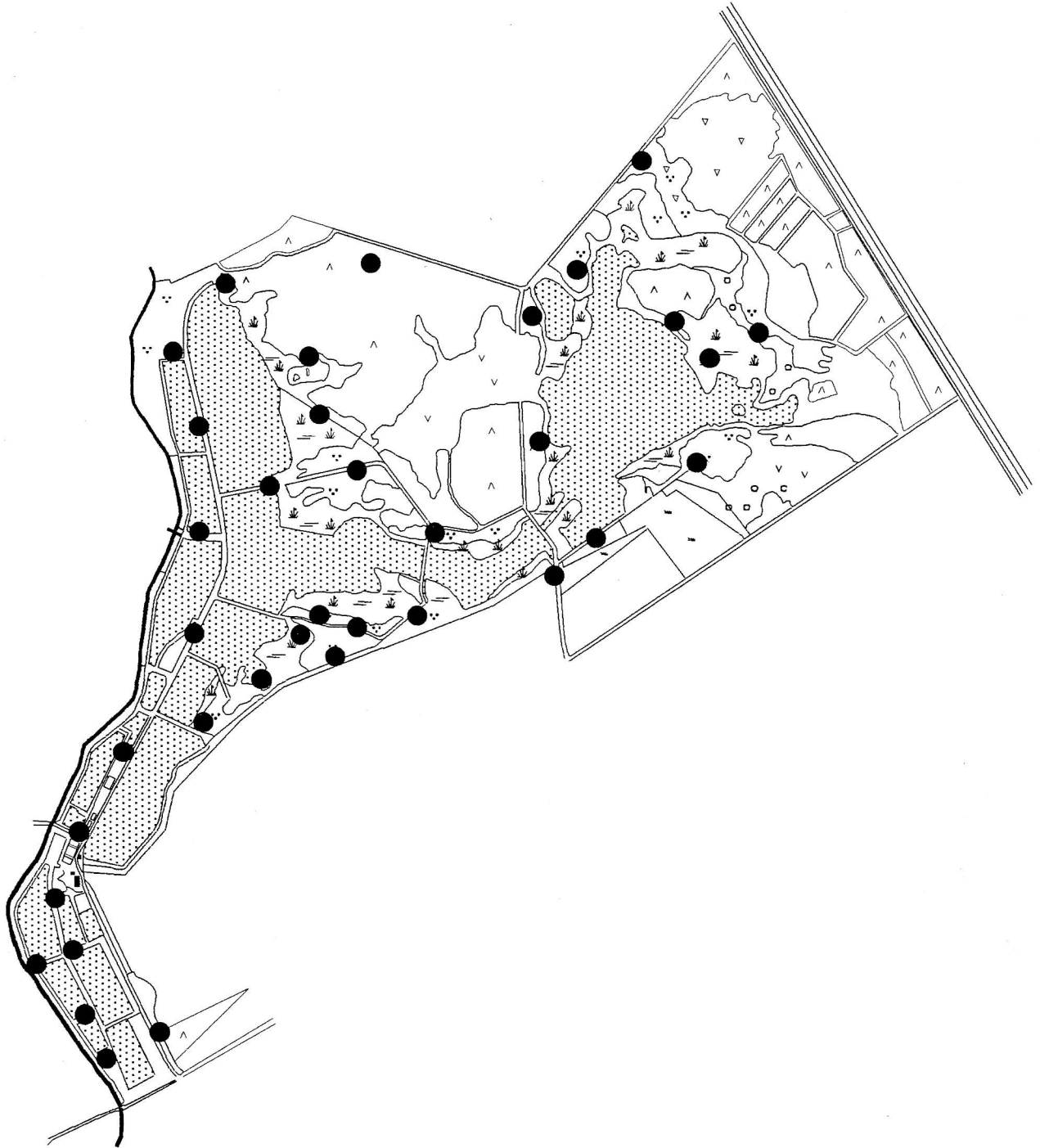
Zwarte Mees

n=15

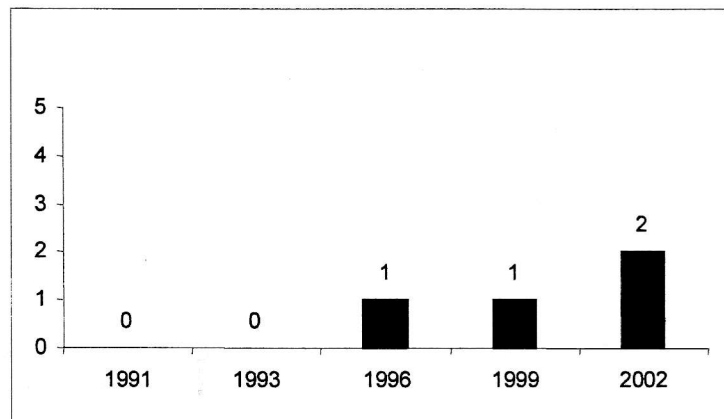
Pimpelmees

n=36

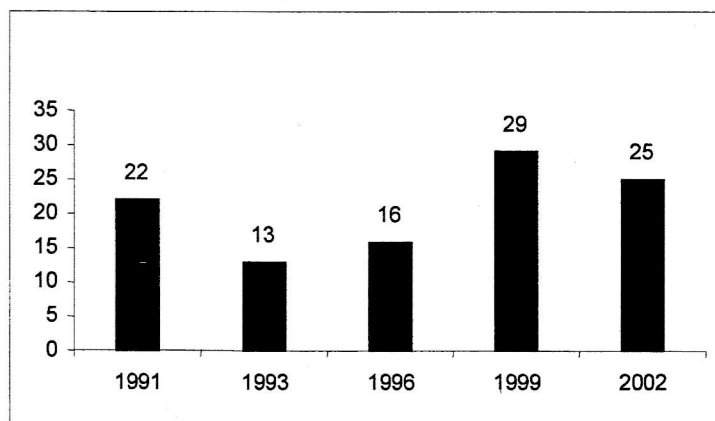
Boomklever

n=2

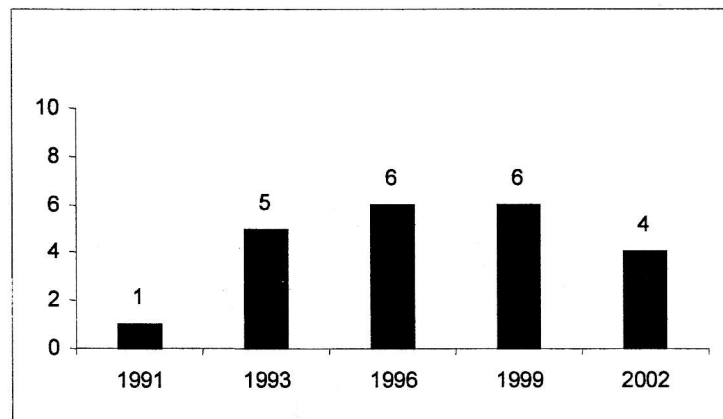
Boomkruiper

n=25

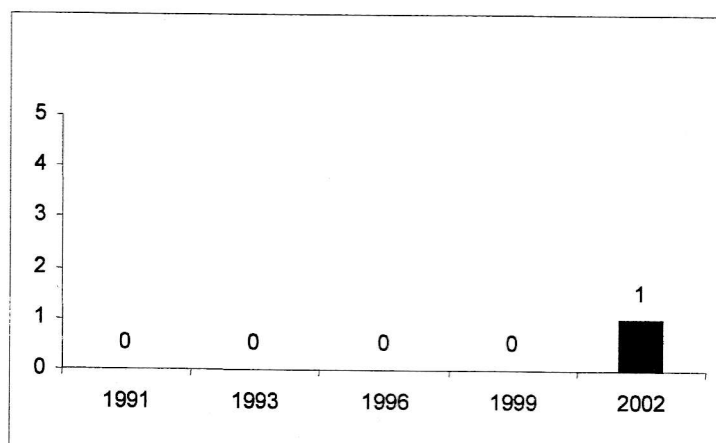
Wielewaal

n=4

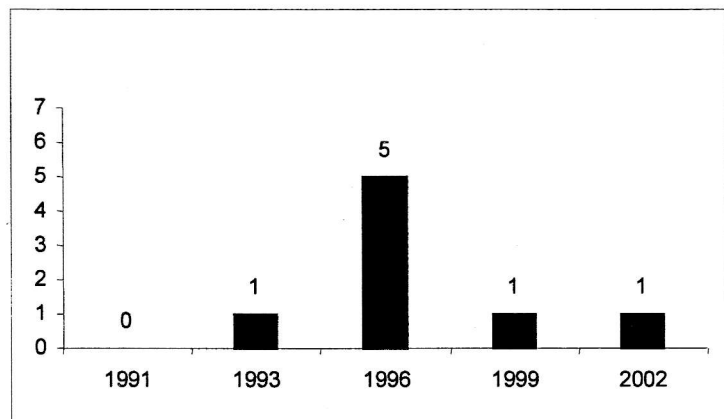
Kruisbek

n=1

Geelgors

n=1

Rietgors

n=19

